

III. Selîm Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı:

Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

In The Reign of Selîm III The Isparta Citys Support of The Ottoman Army At The Military and Logistic Aspects: The Nizâm-ı Cedîd (The New Order)and Egypt War Pattern

Araştırma Makalesi – Research Article

Evren GÖKÇE

evren1839@hotmail.com

ORCID Numarası/ORCID Number: 0000-0001-5930-3020

Öz

XV. yüzyılda Osmanlılar tarafından fethedilen Hamidoğulları beyliğine ait topraklar Hamîd Sancağı adıyla idarî yapılanmaya katılmış, Isparta ise eski beylik şehirlerine nazaran ön plana çıkmış ve sancak merkezi olmuştur. Bu tarihten itibaren Hamîd sancağı ve Isparta ülkedeki diğer sancak ve kazâlar gibi imparatorluk ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli resmî talepleri karşılamaya başlamıştı. Bu talepler arasında askerî personel başta gelmekle birlikte zahire, nakliye hizmetlerinde kullanılacak hayvanlar ve çeşitli masrafların karşılanmasında kullanılacak nakit para bulunmaktaydı. Söz konusu talepler Isparta ve sancak kazâları arasında bölüşürülmekteydi. Bizzat karşılanamadıkları durumlarda ise yükümlülükler paraya çevrilerek tedarik edilmekteydi. Bu talepler XVIII. yüzyılın sonları ve XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde imparatorluğun sürekli yaşamakta olduğu savaş ve isyan gibi sorunlar nedeniyle oldukça artmış ve halk açısından ciddi bir yük haline gelmişti.

Bu çalışmada Hamîd sancağının merkez kazâsı Isparta'nın III. Selîm döneminde Osmanlı ordusuna yaptığı askerî ve lojistik katkılar ele alınmıştır. Bu doğrultuda dönem içinde yaşanan gelişmeler arasında önemli yeri olan Nizâm-ı Cedîd adlı yeni birliklerin tesisi ve Napolyon'un Mısır çıkarması nedeniyle yaşanan Osmanlı-Fransız savaşı üzerinden söz konusu katkılar tespit edilmiş ve değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: III.Selîm, Nizâm-ı Cedîd, Osmanlı-Fransa Savaşı, Lojistik, Isparta,

Abstract

At the XV. century, the lands captured by Ottomans belong to Hamidoğulları Princedom added to the administrative organization by with the name of Hamid sandjack, and the Isparta city which is one of the little settlements of the region took importance rather than other old princedom cities, thus become a district center. Beginning from this date, the Hamid sandjack and central city Isparta supplied different official demands of emperorships army like other sandjacks and cities. Between these official demands, firstly military personnel necessary take a place, also there were cereal, transporter animals, and cash which spending some other necessities. So these demands disturb Isparta and other sandjack cities. But, when these demands couldn't be supplied one on one, they transformed to cash. When came the end of the XVIII. century and the beginning of the XIX. century these demands increased and became a great burden for the people because of the emperorship's perpetual wars, internal rebellions.

In this article, the military and logistic attributions for the Ottoman army made by the Isparta district become central to the Hamid sandjack take into consideration. In this direction, these attributions were determined and analyzed upon the founding of new corps called Nizâm-ı Cedîd and the Ottoman-French war because of the invasion movement of Napoleon Bonaparte.

Key Words: Selîm III, The New Order, Ottoman-French War, Logistic, Isparta

III. Selîm Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askerî ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askerî ve Mısır Seferi Örneği

Giriş

1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması'yla birlikte Kırım'ı kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Rusya ve Avusturya ile savaş halinde idi. Eski güç ve disiplinden uzak olan Osmanlı ordusu bu iki önemli düşman karşısında yenilgiler yaşamakta ve toprak kayıplarını telafi edememekteydi. Bu tarihlerde tahta geçen padişahlar ve devlet adamları askerî kurumların acilen ıslah edilmesi gerektiğinin farkındaydılar. Ancak Yeniçeri Ocağı ve mevcut düzenden nemalanan grupların etkili muhalefetleri nedeniyle reform girişimlerinden olumlu sonuçlar elde edilememiştir.

1789 tarihinde I. Abdülhamîd'in vefatıyla bir müddettir sarayda gözetim altında tutulan yeğeni III. Selîm tahta çıkmıştı. Yeni padişahın saltanatına başlamasından kısa bir süre sonra Zîştovi ve Yaş anlaşmaları ile devam etmekte olan savaşlara son verilmişti. Gayretli, çalışkan ve aydın bir kişiliğe sahip olan III. Selîm şehzadelik yıllarından itibaren devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmanın çarelerini düşünmekteydi. Bu nedenle tahta geçiş geçmez bazı devlet adamları ve güvendiği kişilerden yapılması gereken reformlar hususunda kendisine raporlar yazılmasını istemiş, bunları değerlendirdikten sonra geniş ve kapsamlı bir programı icraya koymuştu. Osmanlı tarihlerinde Nizâm-ı Cedîd olarak bilinen bu program doğrultusunda askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda köklü yeniliklerin yapılması hedeflenmişti. Ancak yaşanan siyasî gelişmeler, malî sorunlar ve sıkça patlak veren iç isyanlar reform çabalarını zorlaştırmıştı. Nitekim Napoleon Bonaparte'nin ani biçimde Mısır'a çıkarma yapması ile sona nedeniyle devlet Hicaz'da Vehhabî, Balkanlarda Pasbandoğlu isyanıyla yeterince ilgilenememiştir. Dört yıl süren bir mücadeleden sonra Fransızlar Mısır'dan çıkarılmış, ancak III. Selîm'in saltanatının son yıllarında Rusya ile yeni bir savaş başlamıştı. Bu tarihlerde imparatorluğun çeşitli bölgelerinde yaşanan iç isyanlar etkilerini sürdürmekteydi. Nizâm-ı Cedîd karşıtı çevrelerin kışkırttığı boğazın muhafazası ile sorumlu yamakların Kabakçı Mustafa liderliğindeki isyanı ise III. Selîm'in tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa'nın geçirilmesi ile sonlanmıştı.

Geçmişte Hamîdoğulları beyliği sınırları dahilinde kalan Isparta, Osmanlılar fethinden sonra eski beylik şehirleri olan Uluborlu, Eğirdir ve Yalvaç'a nazaran ön plana çıkmış ve sancak olarak teşkilâtlandırılan beylik topraklarının merkez kazası haline gelmişti. Böylece gelişimini ve büyümesini sürdüren şehir Akdeniz bölgesi ile İç Anadolu arasında önemli bir geçit noktası haline gelmişti. Ayrıca Osmanlı yönetiminin başlamasından sonra imparatorluk ordusuna asker, kalyoncu, kürekçi vb. muharip personeli tedarik ettiği gibi, zahire, mühimmat ve diğer ihtiyaçları sancağın diğer kazâlarıyla birlikte karşılamaya devam etmişti. XIX. yüzyılın öncesinde imparatorluk ordusunun bu tür ihtiyaçları çeşitli yöntemlerle sağlanmaktaydı. Bu yöntemler arasında devlet tarafından belirlenen ihtiyaçların halktan aynen veya nakden tedarik edilmesi ön plana çıkan bir uygulamaydı. XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başlarında imparatorluğun içinde bulunduğu durum nedeniyle, bu talepler oldukça artmış ve halkın üzerinde ağır bir yük haline gelmişti.

Isparta'nın sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ve tarihi dönemlerde geçirmiş olduğu evreler hakkında çeşitli araştırmalar yapılmakla birlikte, Osmanlı ordusu açısından icra ettiği fonksiyon bugüne kadar fazlasıyla ele alınmamıştır. Söz konusu çalışmalarda genellikle bu konuya kısaca değinilmektedir.¹ Bu sebeple çalışmamızda Batı Anadolu'da yer alan ve orta ölçekli bir sancak merkezi karakterine sahip olan Isparta'nın imparatorluk tarihinde önemli bir evreyi kapsayan III. Selîm döneminde Osmanlı ordusuna yaptığı askerî ve lojistik katkılar ele alınmıştır. Bu katkılar dönem içinde icrâ edilen reformlar arasında önemli yere sahip Nizâm-ı Cedîd veya Üsküdar Ocağı birlikleri ile, Mısır'ın işgali neticesinde başlayan Osmanlı-Fransız savaşı üzerinden değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Isparta Şer'îye Sicilleri başta olmak üzere diğer arşiv belgeleri ve kaynaklardan elde edilen bilgiler göz önünde bulundurulmuş ve çeşitli sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

¹ Sancağın Osmanlı ordusu açısından sahip olduğu yeri inceleyen çalışmalardan birisi Sarı'ya aittir. Sarı, XV. yüzyılda Hamid sancağındaki tımar düzenini incelediği makalesinde bu konuya değinmiştir. Serkan Sarı, (2018) "Hamid Sancağında Tımar Tevcihati ve Sipahiler (1521-1535)" *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S.XXXIII, ss.357-395; Bununla birlikte, XIX. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ordusuna yapılan askerî katkılar açısından Isparta'yı ele alan başka bir çalışma ise tarafımızdan yapılmıştır. Bu çalışmada Isparta konu edinilmekle birlikte, sancağın diğer kazâlarıyla yapılan istatistiki karşılaştırmalara yer verilmiştir. Evren Gökçe (2017), "Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusuna Asker Alımı (Hamid Sancağı ve Isparta Örneği)" *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C.6, Sayı:4, İstanbul, ss.191-213.

Ana Hatları ile III. Selîm Döneminde Yaşanan Gelişmeler (1789-1807)

Osmanlı imparatorluğunun 28. hükümdarı olan III. Selîm, amcası sultan I. Abdülhamîd'in Özi kalesinin düşmesi nedeniyle duyduğu teessürden hastalanarak vefat etmesi nedeniyle 7 Nisan 1789 tarihinde tahta çıkmıştı. Saltanatının başlangıcında karşılaştığı ilk ciddi problem, halen devam etmekte olan Avusturya ve Rusya savaşları idi. Bununla birlikte, Fransız ihtilâlinin patlak vermesi üzerine Avrupa siyasetinde yaşanan hareketlilik nedeniyle Avusturyalılar 1791 tarihinde imzalanan Zıştovi anlaşması ile savaştan çekilmek zorunda kalmışlardı. Zıştovi antlaşmasından bir yıl sonra bu kez Ruslarla yapılan savaşa son verilerek 1792 tarihli Yaş anlaşması imzalanmıştı.²

Bu tarihlerde geniş topraklara sahip olan imparatorluğun Asya'daki sınırı Kafkas dağlarının güneyinden geçmekte, Güney Kafkasya'nın bir kısmı imparatorluğun egemenliği altında bulunmaktaydı. İran sınırı Kasr-ı Şirin Antlaşması'yla tespit edilen Basra Körfezi'nden başlayarak Bağdat'ın doğusundaki Badra-Revandiz hattının doğusuyla Urmiye ve Van gölünün arasından geçerek Ağrı Dağı'nın doğusuna ulaşan hattın oluşmaktaydı. Güneyde Arap yarımadası ve Kızıldeniz'in iki yakası, Balkanlarda Tuna nehrinden Mora'da Matapan burnuna kadar olan kısım Osmanlı toprakları idi. Ayrıca Tuna kuzeyindeki Besarabya ile Eflak ve Boğdan voyvodalıkları imparatorluk sınırlarına dahildi. Rus sınırını ise Dinyester nehri teşkil etmekteydi. Doğu Akdeniz'de Kıbrıs ve Girit adalarıyla Ege denizinin küçük adaları imparatorluk egemenliğinde idi. Bu tarihlerde imparatorluk halkının 2/3'ünü müslüman ahali oluşturmaktaydı. Geri kalan nüfus ise Rumlar başta olmak üzere Ulah, Sırp Bulgar, Ermenî, Musevî, Kıbtî ve diğer hristiyan unsurlardan oluşuyordu. Toplam nüfusun 25-30 milyon olduğu tahmin edilmekte olup, imparatorluğun kapsadığı alan 6 milyon kilometrekare genişliğindeydi.³

Avrupa devletlerinin Fransız ihtilâlinin ortaya çıkardığı sorunlar ile meşgul olması Mısır meselesinin ortaya çıkışına kadar III. Selîm'e yapmak istediği ıslahatlar için fırsat sağlamıştı. Karal'ın verdiği bilgiye göre padişaha yirmisi Türk, ikisi Osmanlı hizmetindeki Avrupalı olmak üzere yirmi iki kişi tarafından layihâ sunulmuştu. Bu layihâları okuyup değerlendiren padişaha göre ise yalnız ordu değil devletin bütün kurumları ıslaha muhtaç görünümdeydi. Bu nedenle bizzat kendi öncülüğünde Osmanlı tarihinde Nizâm-ı Cedîd adı verilen geniş kapsamlı bir reform hareketi başlatılmıştı. Bu yönde atılmış adımların ciddi sorunlara hatta padişahların hayatlarına ve saltanatlarına mal olduğunu bilen III. Selîm buna rağmen kararından vazgeçmemiş ve çalışmalarını sürdürmüştü.⁴

Islahât girişimleri kapsamında III. Selîm'e gönderilen raporları değerlendirmek üzere kurulan heyetin yaptığı çalışmalar neticesinde 72 maddeden oluşan geniş ölçekli bir program hazırlanmıştı. Bu program doğrultusunda ilk etapta askerî müesseselerin ıslahı ele alınacaktı. Bu amaç için evvela bazı kanun ve nizâm-nâmeler hazırlanmış, aynı zamanda Yeniçeri Ocağı'nın mümkün olduğu surette ıslahı için çeşitli uygulamalar yürürlüğe konulmuştu. Sadece kara ordusu ile kalmayarak Bahriye'ye de teşmil edilen reformlar neticesinde Tersâne tanzim edilerek gemi inşaatına önem verilmişti. Ayrıca devrin teknik bilgilerine sahip zâbitlerin yetiştirilmesi için III. Mustafâ döneminde eğitime başlayan Mühendishâne-i Bahr-i Hümayûn'da yenilikler yapıldığı gibi, Mühendishâne-i Berr-i Hümayûn adını taşıyan yeni bir okul daha açılmıştı. Bu gelişmeleri takiben III. Selîm döneminde yapılan reformlar arasında ayrı bir yere sahip olan Nizâm-ı Cedîd birliklerinin tesisine geçilmişti. Bu doğrultuda 1793 tarihinde çıkarılan bir kanunla devrin teknik askerî bilgilerine sahip talimli askerler yetiştirmek üzere Levent Çiftliği'ndeki kışlalarda eğitim verilmesine başlanmıştı. Üç yıl sonrasına gelindiğinde 1796 tarihinde uygulamanın kapsamı genişletilerek Anadolu ve Rumeli'den asker alınması kararlaştırılmıştı. Bu doğrultuda Konya, Ankara ve Kayseri gibi büyük şehirlerde birlikler kurularak başına Karaman valisi Kadı Abdurrâhman Paşa getirilmişti. Bu girişimlerle birlikte, ıslahatların malî giderlerinin karşılanması ve hayata geçirilen yeni müesseselerin yaşaması için İrâd-ı Cedîd hazinesi tesis edilmişti.⁵

Hazırlanan program doğrultusunda girilen ıslahât hareketleri ile birlikte ülke içinde yaşanmakta olan sorunlar varlıklarını sürdürmekteydi. Bunlar arasında çeşitli bölgelerde nüfuzlarını tesis eden ayânların isyanları önemli bir yere sahipti. İşkodra'da Mahmud Paşa, Yanya'da Tepedelenli Alî Paşa, Vidin'de

² Ahmet Cevat Eren, (1993), "Selîm III", *İA*, İstanbul; MEB Yayınları, s.441-445.

³ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt 5. Kısım 1793-1908*, (1978), Ankara: ATASE Yayınları, s.12.

⁴ Eren, 1993: 444. Enver Ziya Karal, *Selîm III'ün Hatt-ı Hümayunları Nizam-ı Cedîd, 1789-1807*, Ankara: TTK Yayınları, s.34.

⁵ Bu dönemde icra edilen önemli bir yenilik Avrupa'da ilk sürekli elçiliklerin tesis edilmesi idi. Eren, 1993: 446-448; Kadı Abdurrâhman Paşa için: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, (1971), "Nizâm-ı Cedîd Ricalinden Kadı Abdurrâhman Paşa-II", *Bellelen*, C. XXXV. Ankara: TTK. Yayınları, ss.409-450.

III. Selîm Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askerî ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askerî ve Mısır Seferi Örneği

Pasbandoğlu Osmân, Silistre'de Yılıkoğlu Süleyman Ağa, Hasköy'de Emîn Ağa gibi nüfuz sahiplerince çıkarılan bu isyanlarla birlikte Sırplar, Karadağlılar ve Rumların başkaldırı hareketleri, Mısır'da Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın güçlenmesi, Arabistan'da Vehhabîlerin sebep oldukları karışıklıklar ve Anadolu'da çeşitli yerlerde görülen benzer nitelikli hadiseler devleti meşgul etmekteydi. Bazı tarihçilere göre bu dönemde muktedir bir askerî kumandanın mevcut olmaması yaşanan isyan ve ayaklanmaların gereği gibi bastırılmamasının önemli sebeplerinden birisiydi.⁶

III. Selîm döneminde cereyan eden en önemli gelişmelerden birisi beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan Mısır meselesi idi. Fransız ihtilâlinin çıkardığı karışıklıkların yatışmasından sonra İngiltere'ye kaptırdığı sömürgeler nedeniyle harekete geçen Fransa, iki devlet arasındaki geleneksel dostane siyasete ve Fransız ihtilâli esnasında tarafsız kalınmasına rağmen Napoleon öncülüğünde 19 Mayıs 1798 tarihinde Toulon limanından hareketle Mısır'a çıkarma yapmıştı. Böylece İngiltere için hayatî öneme sahip Hindistan'a giden deniz yolu kesilecekti. Fransa'nın yapmış olduğu çıkarmadan kısa bir süre sonra haberdar olan imparatorluk hemen harekete geçmiş, kara ve denizden Mısır'a çıkarma yapıldığı gibi İngiltere ve Rusya ile ittifak tesis edilmişti. Böylece dört yıl süren bir uğraş neticesinde Fransızlar Mısır'dan çıkarılmıştı. Bu tarihlerde ordunun yeteri derecede ıslah edilmediğini gören III. Selîm reform çabalarına hız vermiş, Nizâm-ı Cedîd askerlerinin eğitildiği Levend Çiftliği ile Üsküdar Ocağı'nda piyadelerin yanı sıra süvari birliklerinin alınması kararlaştırılmıştı.⁷

III. Selîm'in saltanatının son yıllarında yaşanan diğer bir önemli gelişme ise Ruslarla yeniden savaşa girilmesi idi. İmparatorluğun içinde bulunduğu durumdan yararlanmak isteyen Rusya, Eflak ve Boğdan beylerinin değiştirilmesini bahane edip, harp ilanına lüzum görmeden 1806 tarihinde saldırıya geçerek bölgeyi işgale kalkışmış, böylece III. Selîm devrindeki yaşanan ikinci önemli savaş patlak vermişti. Bu esnada Fransa sefiri general H. François Bastien Sebastiani'nin başkentteki etkisi ile Fransa ve Osmanlı arasında olası bir ittifaktan çekinen İngiltere Sebastiani'nin İstanbul'dan çıkarılması ve donanmalarının Boğazlardan serbestçe geçişlerine izin verilmesi için imparatorluğa bir nota vermişti. Notanın kabul edilmemesi üzerine donanmasını boğaza gönderen İngiltere'nin hamlesi alınan tedbirler neticesinde sonuçsuz kalmıştı. Ancak boğazdan çıkarılmaları karşılığında İngiltere İskenderiye'yi işgal girişiminde bulunmuş, bu nedenle Osmanlı devleti tarafından İngiltere'ye karşı harp ilan edilmişti. Bu gelişmelerle birlikte herhangi bir savaşa girilmesine gerek kalmadan Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın gayretleri ile İngilizler Mısır'dan çıkarılmıştı.⁸

Dış politikada ciddi problemlerin cereyan ettiği bu tarihlerde III. Selîm aynı zamanda saltanatının son yıllarını yaşamaktaydı. Nitekim padişahın yapmak istediği reformlara karşı en başından itibaren ciddi bir muhalefet oluşmuş, padişahın saltanatının sonlarına doğru güçlerini artırmışlardı. Bu çevrelerin önde gelen isimlerinden birisi olan sadaret kaimmakamı Köse Mûsa Paşa, şeyhülislam Atâullah Efendi ile birleşerek III. Selîm'i tahttan indirmek için bir plan hazırlamıştı. Bu plan doğrultusunda 27 Mayıs 1807 tarihinde Rumeli Kavağında boğaz muhafazasında bulunan yamaklar Nizâm-ı Cedîd birliklerine ait üniformayı giymeyi reddederek bu iş için gönderilen memurları öldürmüşlerdi. Bu gelişmeyi takiben yamaklarının lideri konumundaki Kabakçı Mustafâ önderliğinde başlayan ayaklanma bir gün sonra şehre sirayet etmişti. III. Selîm ise isyanı haber alınca Nizâm-ı Cedîd askerinin kaldırıldığını bildirmiş, ancak isyanın etkisini devam ettirmesi neticesinde tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa geçmişti.⁹

Osmanlı Ordusunda Askerî ve Lojistik İhtiyaçların Karşlanması

Tarih boyunca savaş, sefer, harekât, tatbikat ve manevra gibi çeşitli askerî faaliyetleri gerçekleştirmek için oluşturulan orduların en önde gelen ihtiyaçları arasında şüphesiz personel alımı ve ordu için gerekli olan ihtiyaç ve hizmetlerin tedariki bulunmaktadır. Askerî lojistik modern ordular açısından teknik hizmetler, kimya, istihkâm, muhabere, ulaştırma, ordu donatım, levazım, sıhhiye, hayvan bakımı gibi birtakım hususları içermekle birlikte, herhangi bir askerî harekâta görevlendirilecek birliklerin ihtiyaç duyduğu maddelerin tespiti, hazırlanması, depolanması, bakımı ve dağıtımı gibi konular ikmal kavramı

⁶ Eren, 1993:449.

⁷ Eren, 1993:450-454.

⁸ Eren, 1993:454.

⁹ Eren, 1993:454-455.

ile ifade edilmektedir. İkmal kavramı ise genel olarak barış ve sefer zamanlarında icra edilen faaliyetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁰

İmparatorluk gelişip büyüdükçe diğer devlet organlarıyla paralel olarak aynı şekilde büyüyen silahlı kuvvetlerin idarî faaliyetlerini yürütecek tesisler ve kurumlar meydana getirilmişti. Nitekim zaferle sonuçlanmış savaşlar, muharebe harekâtının iyi yönetildiğini ve idarî faaliyetlerin başarılı bir biçimde yürütüldüğünü ortaya koymaktaydı.¹¹ Bununla birlikte düzen ve disiplinin kaybının yanı sıra lojistik hususunda yaşanan yetersizlikler ilerleyen dönemlerde imparatorluğun yaşadığı yenilgilerde önemli rol oynamıştı. Örneğin Ahmed Resmî Efendi, Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona eren 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı hakkında kaleme almış olduğu *Hülâsatü'l-İ'tibâr* adlı eserinde yenilginin temel sebepleri arasında saydığı lojistik ihtiyaçların temini hususunda yapılan yanlışlıklardan bahsetmektedir. Ahmed Resmî Efendi'ye göre sefer için haddinden fazla askerin orduya alınması lojistik konusunda devlete ciddi yük getirmişti. Ayrıca İstanbul'dan çıkıldığı esnada başlayan kıtlık nedeniyle ekmeğe darı katılmış, kıtlıkla birlikte veba hastalığının görülmesi ile yaşanan olumsuzluk artmıştı. Ordu İsakçı menziline vardığında nüzûl emînleri kırk yıldan beri ambarlarda bekleyen eski unlardan peksimet yaptırdıkları gibi bayat peksimetleri ezerek yeni unlarla karıştırmışlardı. Böylece çamur gibi ekmecekler hazırlanmış, hatta bu ekmecekleri yiyen ordu mensuplarından bazıları hastalanarak ölmüşlerdi.¹²

Osmanlı imparatorluğunda sınırların genişlemesiyle birlikte askerî organizasyon faaliyetleri gelişmiş, ordunun toplanma sürecinde belirli bir düzene geçilmişti. Ancak XVI. yüzyılın sonlarından itibaren tımarlı sipahilerin klasik askerî yapılanmadaki yerlerinin zayıflaması ve ücretli askerlerin yer aldıkları birliklerin artışı ile bu süreç daha karışık ve sıkıntılı bir hale gelmişti. Bir sefer esnasında savaş kararının alınması ile birlikte başkentle birlikte taşrada bulunan birlikler fermanlar ile göreve çağırılmaktaydı. Bu fermanlar vilâyetlere ve sancaklara genellikle Ocak ve Şubat aylarında gönderilmekle birlikte birliklerin tamamlanmasına kadar devamlı surette yinelenmekteydi. Bu durum aynı zamanda askerî birliklerin toplanmasındaki zorluğun bir göstergesiydi.¹³

Seferlerde baharın başlangıcını temsil eden 21 Mart gününe denk gelen nevrüzde tuğ çıkarılır ve merkez ordusu İstanbul'dan hareket ederdi. Taşradaki askerî birliklerin ise ruz-ı hızır yani 23 Nisan tarihinde orduya katılmaları istenirdi. Eğer ordunun erken bir tarihte çıkışı söz konusu ise vilâyet ve sancaklardan gelen askerlerin nevrüz-ı firuz veya nevrüz-ı sultanî olarak adlandırılan ilkbaharda orduya iştirak etmesi istenirdi. Bazı fermanlarda taşradan katılım yapacak askerlerin hareket günleri açıkça belirtilmekteydi. Gönderilme tarihlerine bakıldığında, taşra birliklerinin hazırlanmaları için üç aylık bir sürenin tanındığı görülmektedir. Bu süre dahilinde yaklaşık bir ayın merkez orduya intikal etmek üzere yapılan yürüyüşte geçtiği hesaba katıldığında, katılım noktasına ulaşmak için geriye iki aylık bir zaman kalmaktaydı. İmparatorluk ordularının genel olarak nevrüzde yola çıkması geleneği ile birlikte zaman zaman çeşitli sebeplerle bu tarihte değişiklikler yapılmakta idi. Ancak olağanüstü durumlarda ordunun toparlanması ve askerin harekete geçirilmesinde mevsim pek dikkate alınmamıştı.¹⁴

Taşra askerleri eyâletlerin sancak ve kazâlarına dağılmış oldukları için toplanmaları ve merkezî orduya katılmaları zahmetli olmaktadır. Başlangıçta sevklerinden beylerbeyi ve kadı sorumlu iken ilerleyen tarihlerde diğer idarî ve askerî görevliler devreye girmişti. Böylece XVII- XVIII. yüzyıllarda beylerbeyi, sancakbeyi, alaybeyi, kadı, yeniçeri serdârı, kethüdâ yeri, ocak ihtiyarları ve ayânlar bu hususta aktif görev almaya başlamıştı. Seferberlik emirlerini taşradaki askerler, yeniçeriler, altı bölük halkını teşkil eden sipah ve silahdar neferleri gibi çeşitli askerî birliklere kapıcıbaşı, yayabaşı, haseki gibi görevliler

¹⁰Osmanlı İmparatorluğu'nda ikmal maddelerinin günümüzdeki gibi ayrımı yapılmamıştı. Bununla birlikte imparatorluk döneminde ordu ihtiyaçları arasında oldukça önemli bir yeri olan iaşe ve zahire hususları günümüz askerî terminolojisinde birinci dereceden ikmal maddeleri sınıfında kabul edilmektedir. *Türk Silahlı Kuvvetleri Osmanlı Devri, Osmanlı İmparatorluğunun Kara Kuvvetlerinin İdari Faaliyetleri ve Lojistik, (1299-1913)*, (1995): Ankara: ATASE Yayınları, s.21, 51.

¹¹ *Türk Silahlı Kuvvetleri Osmanlı Devri, Osmanlı İmparatorluğunun Kara Kuvvetlerinin İdari Faaliyetleri ve Lojistik, (1299-1913)*, 1995: 20.

¹² "Amma kırk elli bin âdem bir yere çıkdıkda onlara on bin çadır ve her çadırda üçer beşer 'akkâm ve elli bin âdeme elli bin deve ve katır ve bârgîr iktizâ eder. Ve bunların cümlesine her gün yem ve yiyecek lâzımdır. Bu sûretle yüz bin boğaza yem yetiştirmek pek müşkildir." Ahmed Resmî Efendi, (2011), *Hülâsatü'l-İ'tibâr (1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi Tarihçesi)*, Haz. Osman Köksal, Ankara: Gazi Kitabevi, s.55-58.

¹³ Mehmet Yaşar Ertaş, (2008), "Osmanlı Savaş Organizasyonlarında Zorlu Bir Süreç: Ordunun Toparlanması" *Türklük Araştırmaları Dergisi 19-Prof.Dr. Mücteba İlgürel'e Armağan Sayısı*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, s.212-213.

¹⁴ Ertaş, 2008: 213-214.

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

götürmekteydi. Sürücü veya kol çavuşu ismini taşıyan ve genellikle sipah, silahdar veya altı bölük halkının diğer birliklerine mensup emektarlardan olan bu görevliler ordunun toparlanmasını merkez adına denetlerken gerekirse idam cezası vermek gibi yetkilere sahiplerdi. Sefer emirlerinde ise beklenen askerlerin orduya katılmaması durumunda şiddetle cezalandırılacakları vurgulanmaktaydı.¹⁵

Merkezî orduya katılmakla yükümlü olan askerler buldukları yere göre Anadolu ve Rumeli'deki ana yolları kullanmakla yükümlüydüler. İmparatorluğa yayılmış olan yol sistemi sağ, orta ve sol kol olmak üzere üç ana güzergâh ile bunlara bağlı tali yollardan oluşmaktaydı. Hamîd sancağının merkez kazası olan Isparta bu sistem dahilinde Anadolu'nun Üsküdar ile Şam arasında uzanan sağ kol güzergâhındaki Söğüt-Antalya tali yolunda bulunmaktaydı.¹⁶

XVII. ve XVIII. yüzyıllara gelindiğinde klasik seferberlik sisteminde görülen bozulmalar Osmanlı savaş gücünü etkileyecek noktaya ulaşmıştı. Bu tarihlerde taşra askerleri belirlenen vakitte merkezî orduya ulaşabilmekteyken bazıları geç kalmaktaydı. Askerlerin firarları ordunun toparlanma sürecini olumsuz etkileyen diğer bir önemli faktördü. Eyâlet askerlerinin önemli kısmı yollarda firar etmeyi seçiyordu. Seferlerin uzaması asker ve rütbelileri bıktırdığı için katılım azalmaktaydı. XVII. yüzyıldan sonra sayıları artan maaşlı askerlerin varlığı seferberlik sürecinde aksamaların yaşanmasında etkili oluyor, gönüllü askerler ordu disiplininde bozulmalara sebebiyet veriyorlardı.¹⁷

Osmanlı imparatorluğunda kuruluştan itibaren gaziler, pençik, dirlik verilenler, devşirme-kapıkulları, tabi devletlerden alınanlar, levent, sekban ve sarucuların paralı asker olarak istihdamı, paşaların ve ayânların maiyetindeki askerlerden yararlanma gibi tedarik kaynakları ile birlikte zorunlu yükümlülük uygulaması ve Tanzimât döneminden itibaren yürürlüğe giren kura usulü gibi yöntemlerle asker ihtiyacı karşılanmıştı. Özellikle paralı asker istihdamı uzayan savaşlardaki askerlerin yetersizliği nedeniyle tercih edilmekteydi. Mîrîli adıyla aylık maaş karşılığı orduya alınan bu askerler disiplin ve düzenden yoksun oldukları için yeterli biçimde faydalı olamıyor ve nefir-i amm askeri hükmünde kalıyorlardı. Nefir-i amm esasen olağan dışı hallerde ahaliden toplanan asker, başıbozuk asker, genel savunma yapabilecek herkesin askere alınması, savaş bölgesindeki halkın savaşa sürülmesi ve halktan toplanan milis birlikler gibi farklı anlamlarla ifade edilmektedir. Fıkıh ve fetva kitaplarında bu kavram cihadla ilgilidir. İslam toplumu savunma pozisyonundayken yani cihad farz-ı ayn haline geldiğinde ahalinin sefere sürülmesi nefir-i amm olarak nitelendirilmektedir.¹⁸

Devlet tarafından çeşitli savaş ve isyanlar neticesinde sancak ve kazâlardan talep edilen zorunlu askerlik hizmeti halkın en çok şikayetçi olduğu hususlardan birisiydi. Nitekim devlet nefir-i amm doğrultusunda ülkeyi korumak için halkın asker vermekle yükümlü olduğu anlayışını temel bir yaklaşım olarak kabul etmekteydi. Ancak, yapılan alımlar esnasında dengeli ve tutarlı bir yaklaşım sergilenemiyordu. Nüfus oranlarına bakılmadan bazı yerlerden fazla, bazı yerlerden az miktarda zorunlu asker isteniliyordu. Bu durum hem düzensizliğe hem de ziraat ve ticaretin zarar görmesine sebebiyet veriyordu. Asker olarak gönderilenler, ömürlerini bu hizmette geçirmeleri nedeniyle aile sahibi olamıyorlardı. Bunlarla birlikte sancak ve kazâlardan asker tedariki Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını takiben 1844 tarihinde yürürlüğe giren kura kanununa kadar eski yöntemle devam ettirilmişti. Bu yöntem esas olarak padişah emriyle askerlerin toplanıp merkezî orduya gönderilmesine dayanmaktaydı. Verilen emir gereği mülki ve askerî idareciler buldukları yerlerde istenilen sayıdaki askeri halk arasından bekar-evli ayrımı yapılmadan zorla seçiyorlardı. Toplananlar gözetim altında bulundurulmuş olumsuz koşullar altında gidecekleri yere gönderiyorlardı. Eşit haklara dayanmayan ve suistimale açık bulunan bu yöntem doğal olarak halk arasında ciddi hoşnutsuzlukların yaşanmasına sebebiyet veriyordu.¹⁹

XIX. yüzyılın ilk yarısında Tanzimâtın ilanıyla birlikte başlayan reform sürecinden önceki dönemlerde Osmanlı ordularının lojistik faaliyetleri genel olarak sefer öncesi ve sefer esnasında olmak üzere ikiye

¹⁵ Ertaş, 2008:215-217, 219.

¹⁶ Ertaş, 2008: 226; Yusuf Halaçoğlu, (2014), *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme*, İstanbul: İlgi Kültür Yayınları, s.51, 53, 65.

¹⁷ Ertaş, 2008:229-230, 231.

¹⁸ Murat Tuğluca, (2016), "1683-1689 Savaşlarında Nefir-i Amm Halkı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 40, s.89; M.Zeki Pakalın, (1993), *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul: MEB. Yayınları, s.545.

¹⁹ Musa Çadırcı, (1997), *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: TTK. Yayınları, s.313-315.

ayrılmaktaydı. Bu faaliyetler iaşenin temini, sefer için gereken paranın ayrılması, askeri organizasyon ve seferberlik olarak üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar arasında en önemlisi sefer maliyesine yüklenen yükün azaltılması için kaynak temini ile asker için erzak ve orduda kullanılacak hayvanların yem ihtiyacı idi.²⁰ Ordu iaşesinin karşılanması da önemli bir başka gereksinimdi. Bu doğrultuda devletin zaruret halinde halktan her türlü hizmet ve yardım isteme yetkisinden kaynaklanan avâriz-ı divâniyye uygulamasına başvurulmaktaydı. Sefere katılan birliklerin ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin gerekli yer ve zamanda sağlanabilmesi bu işlerle görevli olan devlet adamlarının uğraşmak zorunda olduğu en büyük problemlerdendi.²¹

Osmanlı ordusu sefer esnasında taşınabilecek malzemeyi birlikte getirmekte, getirilemeyen malzemeler ise avâriz-ı divâniyye kapsamında yerel kaynaklardan karşılamaktaydı. Bu doğrultuda nüzûl, sürsat, iştirâ veya mübayaâ uygulamalarına başvuruluyordu. Nüzûl sefere giden ordunun ihtiyacını karşılamak üzere belirli menzillerde un, buğday ve arpa gibi zahirelerin vergi şeklinde halktan tahsiliydi. Sürsat ise XVI. yüzyıldan itibaren ordunun iaşe ihtiyacının belirli bir para karşılığında satın alınmasıydı. Nüzûldan farklı olarak sürsatta un ve zahirenin yanı sıra bal, yağ, koyun, ekmek, saman ve odun gibi ihtiyaçlar tedarik ediliyordu. İştirâ ve mübayaâ uygulaması kapsamında ise nüzûl ve sürsat ile tedarik mümkün olmadığı zamanlarda serbest piyasa fiyatları ile halktan zahire alımı yapılmaktaydı.²²

İmparatorluk ordularının düzenlediği bir sefer genel olarak yığınak yürüyüşü, yığınak, muhabere ve geri dönüş olmak üzere dört aşama üzerinden yapılırdı. Sefere karar verildiğinde hemen hazırlık yapılır, her aşama için birinci sınıf ikmal maddeleri kapsamına giren ihtiyaçlar ayrı ayrı saptanır ve bugünkü ikmal anlamına gelen tertip defterlerine kaydedilirdi. Arşiv belgelerinden hareketle bir Anadolu'da yürüyüş yapan Osmanlı ordusunun günlük ihtiyacının ortalama 1.100 kile (bir kile 20 okka) un, 700 kile has un, 800 kile arpa, 2000 kantar saman (bir kantar 44 okka) 150 araba ot, 300 araba odun, 600 okka kömür (bir okka 1.282 gr.) olduğu tespit edilmiştir. Yine aynı araştırmalara göre ordu ihtiyacı, bir erin günlük ihtiyacı ve menzilde kalacağı gidiş-dönüş süresi olan 2 gün gibi faktörlerin bir arada değerlendirilmesi ile sefer giderleri ve diğer gereksinimleriyle hesaplanmaktaydı. Günlük tüketim hesaplanmasında, ordu mevcudunun yiyecek maddelerinin dörtte biri, yem için altıda biri mevcuda eklenir, elde edilen rakamlar her cins erzakın günlük istihkaklarıyla çarpılarak saptanırdı. Taarruz harekâtı için 50 günlük, savunma için 90 günlük ikmal seviyesi kabul edilirdi. Bu ikmal maddelerinin depolara dağıtımında birinci hatta, sınırlarda veya sınırlara yakın yerlerdeki depolarda (muharebe alanındaki depolarda) 15, ikinci hat depolarında (menzil alanındaki depolarda) 15-20, üçüncü hattaki depolarda (yurt içinde) ise 15 günlük ihtiyacı karşılayacak seviyede bulundurulurdu. İhtiyaçların saptanmasında personel için birinci sınıf ikmal maddeleri hesap edilirken özellikle bir günlük yürüyüş mesafesinin beş saat üzerinden hesabıyla hareket edilirdi. Her beş günde bir istirahat edileceğinden bu ikmal maddelerinin menzillerde yer alması hedeflenirdi.²³

Devlet, gerekli lojistik desteğin planlanması, ikmal maddelerinin istenilen yerlerden tedarik edilmesi ile birlikte aynı zamanda depolamadan ve dağıtımdan sorumluydu. Bu doğrultuda menzil noktalarında bulundurulması gereken ikmal maddeleri düzenlenen tertip defterleri ile devlet tarafından planlanır ve tedarik edilirdi. Ordunun ihtiyaç duymuş olduğu silah, araç ve gereçler, barış ve sefer dönemlerinde imparatorluğun çeşitli noktalarında tesis edilen lojistik tesisler ve kurumlarda muhafaza edilmekteydi. Bu tesisler arasında bulunan menzillerde erzaklar ve hayvanlar için gerekli olan yem, iaşe ambarları, cephaner ve silahların konulduğu depolar, kalelerde iaşe ve mühimmat depoları, fırınlar ve imalathaneler

²⁰ Uğur Kurtaran, (2012), "Osmanlı Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik", *Turkish Studies*, Vol.7/4, s.2271; Osmanlı imparatorluğunda lojistik sistemi için: Tolga Seçkin Zafer (2019), *Osmanlı Ordusunun Lojistik Sistemi: 16-19.Yüzyıllar Ağırıklı Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Ana Bilim Dalı; Bozkurt, A. Rıza, (1988), "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Ülkenin Harekat Bakımından Bölgelere Ayrılması, İkmal ve İaşe İşleri, Haberleşme Sistemleri". *Askeri Tarih Bülteni*, 13 (25), ss.1-20; Serhat Kuzucu, (2017), *Osmanlı Ordusu ve Sefer Lojistiği*, İstanbul: Kitabevi Yayınları; Hakan Yıldız, (2006), *Haydi Osmanlı Sefere: Prut Seferinde Organizasyon ve Lojistik*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

²¹ Çelik: 2002:138-139; Avâriz-i divâniyye genel olarak halkın karşılanması zorunlu olan bazı resmî yükümlülük ve hizmetleri ifade eden bir kavramdır. Halil Sahillioğlu, (1991), "Avâriz" *DİA*. C.4, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s.108-109.

²² Kurtaran, 2012: 2271-2273; Ömer İşbilir (2007), "Nüzul", *DİA*, C.33. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s.311.

²³ Türk Silahlı Kuvvetleri Osmanlı Devri, Osmanlı İmparatorluğunun Kara Kuvvetlerinin İdari Faaliyetleri ve Lojistik, (1299-1913), 1995: 62, 65-66, 106.

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

mevcuttu. Zamanla yaşanan değişikliklere karşın eski ve yeni lojistik teşkilât ve kurumları aynı amaca hizmet etmişti.²⁴

Sefer çıkan orduya verilen iâşe maddeleri genel olarak et, un, bulgur ve pirinçten oluşmaktaydı. Bununla birlikte söz konusu maddelerin miktarları değişiklik göstermekte birlikte tespit edilmesinde zorluklarla karşılaşılıyordu. Bu iâşe maddeleri arasındaki un çorbalık olarak kullanılmakla birlikte genelde ekmek yapımı için tedarik ediliyordu. Undan imal edilen peksimet ise uzun süre dayanabildiği için deniz seferlerinde kullanılmakta, bu nedenle sahillere yakın yerlerden alınmaktaydı. Ordudaki en önemli iâşe ihtiyaçlarından birisi olan et daha ziyade seferin yapıldığı yöndeki Anadolu ve Rumeli sancaklarından canlı hayvan alımı ile karşılanmaktaydı. XVI. ve XVII. yüzyılda sürsat ve maktu (kesim) yoluyla temin edilen koyun ve sığırlar, XVIII. yüzyılda para verilerek alınmaya başlanmıştı. Toplanan hayvanlar ordu ile birlikte sefere götürülüyordu.²⁵

Devlet başkentin, ordu ve diğer bazı resmî kurumların et ihtiyacını karşılamak için yukarıda bahsedilen mübayaa sistemi ile birlikte farklı yöntemlere de başvuruyordu. Bu yöntemler celebkeşân ile ondalık ağnam uygulamasıydı. XVIII. yüzyılın sonlarında yaşanan toprak kayıpları dolayısı ile artan sıkıntılar sonucunda devlet hububat ve et ihtiyacını doğrudan kendi belirlediği kurullarla karşılamaya başlamış ve bu doğrultuda ondalık ağnam sistemine geçilmiştir. Bu sisteme göre tüccarlardan piyasadan koyun alınması devletin belirlediği 1/10 ölçüsüyle yine devletin belirlediği fiyatlar üzerinden olacaktır. Ayrıca gerek görüldüğünde zorla alım yapılabilirdi. Celeblerin İstanbul'a getirerek sattıkları koyunlarla ilgili düzenlemelerde zaman içinde değişiklikler yapılmıştı. Bu değişiklikler koyunların doğrudan başkente getirilmesi ve belirlenen yerlerde toplanarak yine belirli fiyatlar üzerinden kasaplara satılması idi.²⁶

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren daha ziyade ordu ve devlet memurlarının et ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yürürlüğe konan ondalık ağnam uygulaması kapsamında kasabbaşılik idaresi tesis edilerek et temininin baş sorumlusu haline getirilmişti. Bu doğrultuda kasabbaşına her yıl belirli oranda bir bütçe veriliyordu. Kasabbaşının vazifesi genel nüfusun, sefere çıkan birliklerin ve tayinât sahiplerinin et ihtiyacını temin etmektir. Bu nedenle pratikte hassa, şehir ve ordu kasabbaşısı olmak üzere üç ayrı kasabbaşı görev yapıyordu. Ordu kasabbaşısı yaygın savaş dönemlerinde ayrı bir görevli olarak tayin ediliyordu. Ordu kasabbaşısı birliklerin toplandığı yerlerde tertip edilen kazâlardan koyun mübayaa ederek ulaştırmaktı.²⁷

Askeri birliklerin et ihtiyacı ile birlikte önemli bir lojistik ihtiyacı olan taşıma ve nakliye hizmetlerinin karşılanması için dönemin ulaşım vasıtaları olan çeşitli hayvanların tedarikine başvuruluyordu.²⁸ Bu

²⁴ Bu amaçla Rumeli'de tesis edilen depolar İshakçı, Hırsova, Silistre, Zıştovi, Rusçuk, Babadağı ve Niğbolu, Anadolu'da ise Trabzon, Kars, Van, Diyarbakır, Bağdat ve Musul'da bulunmaktaydı. Ayrıca Belgrad, Kanije, Eğri ve Tuna boyundaki kaleler aynı amaçla kullanılıyordu. Sefer yürüyüşü ve yığınak bölgesinde ekmeklik maddeler görevliler tarafından hesaplanarak ordunun günlük ihtiyacı kadar ekmek yerel fırınlarda pişirilirdi. Her menzilde kaç fırının çalışacağı daha önceden emredilirdi. Türk Silahlı Kuvvetleri Osmanlı Devri, Osmanlı İmparatorluğunun Kara Kuvvetlerinin İdari Faaliyetleri ve Lojistik, (1299-1913), 1995: 21, 33, 68, 104, vd.

²⁵ Kurtaran, 2012: 2276-2277; Peksimet aynı zamanda ordu harekât halinde iken ekmek yapımı zor olduğu için tercih edilirdi. Taşımada kolaylığı sağlamak için her nefere 4 ila 8 günlük istihkaktan fazla peksimet verilmezdi. Etin kaynağını oluşturan büyük ve küçükbaş hayvanlar orduyu takip ederse iâşe kolay sağlanırdı. Ancak hayvan bulunmadığı surette erlere tuzlu ve kurutulmuş etler verilirdi. Bir öküzden ortalama 200 okka, bir koyundan 14 okka et çıkardı. Bu nedenle 1000 kişi için bir öküz veya 15 koyuna ihtiyaç duyulurdu. Bir piyade taburu veya beş bölüklü bir süvari alayına bir günlük istihkak karşılığı bir sığır veya 8-10 koyun, bir sahra topçu bataryasına üçte bir sığır veya iki koyun hesabı ile ayaktan canlı hayvan verilirdi. Bu miktar sabit tutularak kıtanın gerisinde sığır ve koyun sürüleri bekletilirdi. Türk Silahlı Kuvvetleri Osmanlı Devri, Osmanlı İmparatorluğunun Kara Kuvvetlerinin İdari Faaliyetleri ve Lojistik, (1299-1913), 1995: 68; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi C.III. 5.Kısım (1793-1908), 1978: 378.

²⁶ Ahmet Uzun, *İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü: Ondalık Ağnam Uygulaması 1783-1857*, (2006), Ankara: TTK. Yayınları, s.13,14

²⁷ Kasabbaşı elindeki bütçe ile belli miktarda koyunu Balkanlar ve Anadolu'dan tedarik etmekle görevli idi. Bu doğrultuda özel şahıslarla anlaşma yapılmaktaydı. Anlaşma yapılan kişilere sayıcı bazen celeb denmekteydi. Alımlarda fiyatlar önceden belirleniyordu. Bu fiyatın piyasa fiyatlarından biraz düşük olması koyun sahipleri için küçük bir yük oluşturmuştu. Fiyatlar koyunun cinsine göre 120-150 akçe arasında değişiyordu. XIX. yüzyılın başlarına gelinceye kadar bu oranlar nispeten istikrarlı kalmıştı. Dolayısı ile bu tarihlere kadar uygulama koyun sahiplerine fazla bir yük getirmemiştir. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde resmi fiyatlarla piyasa fiyatları arasındaki fark en fazla üç kat idi. Uzun, 2006:5, 10, 11, 35, 36.

²⁸ Ordu efradına sağlanacak giyecek, silah, teçhizat ve diğer araç gereçler günümüz askeri anlayışına göre ikinci dereceden ikmal malzemeleri içinde yer almaktadır. Bu sınıfa benzer lojistik ve nakliye ihtiyaçları için gerekli olan hayvanlar da

doğrultuda kara ulaşımı için deve, katır, at ve eşek kullanılmaktaydı. Aynı zamanda geniş ölçüde öküz ve manda arabalarından da yararlanılıyordu. Sefer zamanlarında söz konusu hayvanlar ve araçlar halktan toplanarak katarlar teşkil edilirdi. Kurulan bu katarlar çeşitli ikmal maddelerini muharebe bölgelerine götürürlerdi. Stratejik yollar üzerindeki menzillere ve harekât bölgesindeki depolara ulaştırma bu araçlarla yapılırdı. Nehir ve deniz ulaştırmasından yararlanıldığı zaman yiyecek ve gereçler uygun bir yere götürüldükten sonra hedeflenen bölgeye nakledilmeleri için yine kara araçlarına başvuruluyordu. Özellikle develer top ve cephanesi gibi ağır malzemelerin naklinde, süvari alaylarının teşkilinde ve posta ve yaralıların taşınmasında kullanılmaktaydı. Açlığa, susuzluğa çok dayanıklı olması ve 200-250 kilo ağırlığında yük taşıyabilmesi nedeniyle deve orduda sıkça kullanılan bir ulaşım aracıydı.²⁹

Hamîd sancağının merkez kazâsı Isparta yukarıda değinildiği gibi Osmanlı yönetiminin başlaması ile birlikte eski beylik topraklarının idarî merkezi olma hüviyetini kazanmıştı. Askerî açıdan XV. yüzyılda Osmanlıların en ciddi rakibi olan Karamanoğulları'na son verilene kadar ve sonrasında geriye kalan aşiretlerle yapılan mücadeleler esnasında Isparta önemli bir kale hüviyetine sahipti.³⁰ XVII. yüzyıl kaynaklarından Evliyâ Çelebi "*hîn-i seferde hassına göre dört yüz âdem ile beşer alâybeyisi ve çeribaşısı vardır. Dokuz zeâmeti ve beşyüz seksenbeş tîmârı vardır. Ve cümle erbâb-ı zuâmâ ve erbâb-ı tîmârın mutasarrıf oldukları mahsûlâtı ne kadar mâl olursa beş binde bir yarar cebelûleri ile sefer eşerler. Paşası askeri ile cümle sekiz bin asker olur...Sipâh, kethüdâ yeri ve yeniçeri serdârı ve â'yân ve ulemâsı çokdur.*" Şeklinde sancağın bu tarihlerdeki askerî yapısı hakkında detaylı bilgiler vermektedir.³¹

XV. yüzyıldan itibaren askerî personel temini, yörenin potansiyeli göz önünde tutularak belirlenen birtakım lojistik ihtiyaçların karşılanması ve nakit para tedariki gibi çeşitleri olan bu talepler merkezden gönderildikten sonra Hamîd sancağı dahilindeki kazâlar arasında bölüştürülüyor ve halktan tevzî yöntemi doğrultusunda tahsil ediliyordu. Askerî personel söz konusu olduğunda sadece kara ordusu için değil Osmanlı donanması için de sancaktan tedarik yapılıyordu. Nitekim, XVI. yüzyılda Sakız adasının fethi hazırlıkları esnasında donanma için kürekçi temin edilen yerlerden birisi Hamîd idi. Orduda taşımacılıkta kullanılan develer ise önemli bir lojistik unsurdu. Nitekim sancak, merkezî ordunun iaşesi için gönderilen koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanların yanı sıra deve de yollamaktaydı. Örneğin 1734 tarihinde İran seferinde kullanılmak üzere 100, 1736 tarihinde ise Rus seferi için sancaktan 100 deve tedarik edilmişti. Personel ve lojistik destekle birlikte, en çok karşılanan gereksinimlerden birisi ise vergi şeklinde halka tahmil edilerek tahsil edilen nakit paraydı. Örneğin yine İran seferi için aynı tarihte sancaktan 7.809, 5 guruşluk imdâd-ı seferiyye talep edilmişti. Bu vergiden ilk tevzîde Isparta hissesine isabet eden 667,5 guruş, diğer bazı kalemleri ve masraflarla birlikte 1.250 guruşa çıkmıştı.³²

Isparta Kazâsı ve Üsküdar Ocağı İçin Asker Tedariki

III. Selîm döneminde Isparta kazâsının Osmanlı ordusuna yaptığı katkılar arasında ilk olarak Nizâm-ı Cedîd birlikleri veya Üsküdar Ocağı'na gönderilen neferlerden bahsedebiliriz. Bu dönemde yürürlüğe konulan ıslahâtları tanımlayan Nizâm-ı Cedîd kavramı genel olarak iki anlamda kullanılmaktadır. Dar manada Avrupa usulü yetiştirilmek istenen talimli askerlerini kapsamakta, geniş manada ise toplumsal alanda uygulanmak istenen ıslahâtların bütününe verilmektedir. Bu kapsamda askerlik alanında yapılan ıslahâtlar, askerî ocaklardaki düzenlemeler, Avrupa usulünde talimli askerlerin yetiştirilmesi ve askerî teknik müesseselerin düzenlenmesi gibi noktalarda yoğunlaşmaktaydı.³³

girmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri Osmanlı Devri, Osmanlı İmparatorluğunun Kara Kuvvetlerinin İdari Faaliyetleri ve Lojistik, (1299-1913), 1995:70, 83.

²⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt 5.Kısım (1793-1908), 1978: 383; Türk Silahlı Kuvvetleri Osmanlı Devri, Osmanlı İmparatorluğunun Kara Kuvvetlerinin İdari Faaliyetleri ve Lojistik, (1299-1913), 1995: 127; Genel olarak 250-300 kilo yük taşıyabilen develere bazı kaynaklara göre gümrüklere yaklaşıldığında tüccarlara 750 kg. yük yüklenmekteydi. Ünal, 2011:193; Osmanlı imparatorluğunda taşımacılık faaliyetleri için, Ömer İşbilir, (2003), "Mekkare" *DİA*. C.28, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss.554-555.

³⁰ Feridun M. Emecen, (1999), "Isparta" *DİA*. C.19, İstanbul, s.196.

³¹ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Anadolu Suriye Hicaz (1671-1672)*, C.IX Devlet Matbaası, İstanbul, 1935, s.283; Bu dönemin diğer önemli bir kaynağı olan Hezarfen Hüseyin Efendi ise dokuz zeamet ve yüz seksen beş tımardan bahsetmektedir. Hezarfen Hüseyin Efendi (1998), *Telhis 'ül-Beyân Fi Kavânin-i Âl-i Osmân*, Haz. Sevim İlgürel, TTK. Yayınları, Ankara, s.124

³² İdris Bostan (2003), *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK. Yayınları, Ankara, 189; M. Sadık Akdemir (2008), *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Isparta*, Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Isparta, s.52-53, 137-138.

³³ Karal: 1988, 29, 44.

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

Osmanlı ordusunun sık sık cereyan eden savaşlarda ve iç isyanlarda başarılı olamaması nedeniyle devrin teknik bilgilerine sahip askeri birliklerin kurulmasını kararlaştıran III. Selim, ilk etapta ayrı bir ocağın tesisiyle eğitimin burada yapılmasını düşünmüştü. Ancak devlet adamları mevcut ocakların dışında yeni bir ocağın kurulmasını tehlikeli gördükleri için Nizam-ı Cedîd'in evvela bostancı tüfekçisi ocağı olarak kurulması uygun görüldü. Bu esas üzerine 12.000 kişiden oluşacak ocak efradının 1.600'ü İstanbul'da, geri kalanları Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine mevcut imkanlara göre 800 veya 1.600 kişilik gruplar halinde yerleştirilecekti. Böylece başkente Levend Çiftliği olarak adlandırılan kışlada iki orta kurulduktan sonra, 1801 tarihinde Üsküdar'da üçüncü bir orta daha tesis edildi. Bu ortanın teşkilatı Levend Çiftliğindeki ile aynı idi. Anadolu'da kurulacak ortalar için merkez orta olma niteliği taşıyan söz konusu orta Levend Çiftliği'ndeki tüfenkçiyân ocağına bağlı olacaktı. Yapılan bu girişimlerde sonra özellikle Mısır meselesinin bertaraf edilmesiyle Nizâm-ı Cedîd'e ehemmiyet verilerek piyade askerin yanı sıra süvarilerin yetiştirilmesi amaçlandı. Bu doğrultuda Anadolu ve Karaman eyâletlerindeki tımar ve zeamet erbabı Levent ve Üsküdar kışllarına gelerek talime başladılar. Kurulan yeni ocakla birlikte ıslahâtlar için gereken para İrad-ı Cedîd hazinesi adını taşıyan yeni bir hazine toplancaktı. Bu hazine için çeşitli gelir kaynakları tahsis edilmişti.³⁴

Nizâm-ı Cedîd ocağının kurulduğu esnada Karaman valisi Kadı Abdurrahman Paşa'dan vilâyet ve kasabalardan çıkarılabileceği asker sayısı sorulmuştu. Abdurrahman Paşa verdiği cevapta Konya, Niğde, Kayseri Alanya, Karaman ve Kasaba ile birlikte Hamîd'e bağlı Yalvaç ve Karaağaç kazâlarından 200 piyade askerin çıkarılabileceğini bildirmişti. 1802-1805 yılları arasında Kütahya, Bolu, Sivas, Çankırı, Kastamonu, Amasya, Tokat ve Ankara sancaklarında Nizâm-ı Cedîd birlikleri teşkil edilmiş, ayrıca Anadolu ve Karaman eyâletlerine bağlı sancaklardan asker tahrir edilip Levend Çiftliği'yle Üsküdar Ocağı'na gönderilmişti. Ancak bir ortanın kurulması için toplamda on iki bölük askere ihtiyaç duyulmaktaydı. Örneğin Ankara'da bu sayıda asker tertip edilemediğinden Çankırı ve Kastamonu'dan temin edilen askerler Ankara ortasına bağlanmış ve eğitimleri için bir kışlanın temeli atılmıştı.³⁵

Hamîd sancağı ve Isparta'dan tedarik edilerek Üsküdar Ocağı'na gönderilen neferlere ait detayların yer aldığı arşiv belgeleri arasında ilk sırayı Şer'îye Sicilleri almaktadır. Sicillerde ocağın kuruluşu, hangi sancaklardan nefer tahrir edileceği, neferlerde bulunması gereken özellikler, özlük hakları ve diğer hususlardan bahseden ferman suretleri bulunmaktadır. Örneğin 1802 yılının Kasım ayında sicillere kaydedilmiş bir ferman suretine göre, Anadolu eyâletine bağlı Karahisâr, Sultanönü, Çankırı, Ankara, Kastamonu, Aydın, Saruhan, Menteşe, Karesi, Teke, Hüdavendigâr ve Hamîd sancaklarında mevcut olan tımar ve zeamet sahiplerinin Üsküdar Ocağı'na, Bolu sancağındakilerin ise Levend Çiftliği'ne bağlandıkları belirtilmektedir.³⁶

1802 yılının Kasım ayı sonlarında sicillere kaydedilen başka bir ferman sureti ise yapılacak alım hakkında Hamîd alaybeyi, kadı, mütesellim, sancak ileri gelenleri ve diğer yetkililere verilen talimat ve uyarıları içermektedir. Fermanla ocağa nefer göndermesi kararlaştırılan sancak ve kazâların tekâlif-i örfiyye, şukkâ, avâız-ı divâniyye ve imdâdiyye gibi yükümlülüklerden muaf kılınacakları belirtilerek, Anadolu ve Karaman'ın tımar ve zeâmet erbabının Levend Çiftliği ve Üsküdar Ocağına bağlandığı, hazer ve seferde görevli olduklarında hizmet etmek üzere Üsküdar Ocağı'na celb olundukları, tımarı gelir sağlamayanların gelirlerinin artırıldığı, mülazımlara nan-pare tayiniyle askerin refahına dikkat edildiği ifade edilmektedir. Fermanın devamında ocakta hizmete devam edebilecek kişilerden olmak üzere yerli-yurtlu, her sancağın belirlenen miktardan daha fazla piyade neferinin tedarik ve ihracının mümkün olduğu, bu nedenle alaybeyilerin sorumlu kılınarak sancaklarında ve bildikleri mahallerde yerli-yurtlu kişilerden kayıtları miktarı piyade tedarik edip ilkbahara kadar tamamlamaları için İrad-ı Cedîd defterdârı ve asker nâzırı İbrâhim Reşîd Efendi tarafından bir takrir sunulduğu vurgulanmaktadır. Söz konusu takrirden belirlenen hususlar doğrultusunda alaybeylerinden vilâyetlerinde döndüklerinde

³⁴ Karal, 1988: 49-51; Sipahi Çataltepe, (1989), *XIX. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizâm-ı Cedîd Ordusu* Doktora Tezi, İstanbul: İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, s.136,

³⁵ Karal, 1988: 53, 59, 87; Musa Çadircı, (2008), "Anadolu'da Nizâm-ı Cedîd Ortalarının Kuruluşu" *Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik*, Ankara: İmge Yayınları, s.12-13,17-25; Hamîd sancağından alınan neferler ise aşağıda vurgulanacağı üzere doğrudan Üsküdar Ocağı'na gönderilmiştir. Örneğin 1803 yılının Kasım ayında ocağa çeşitli sancaklardan gelen askerler arasında Yalvaç'tan tedarik edilen 146 nefere tayinât-baha ve yevmiyye olarak 9.400 akçe verilmiştir. Bu tarihte sancaktan gelen diğer neferlerin sayısı ise 134 kişidir. Çataltepe, 1989:146-147.

³⁶ İSS. 179/19-1

sancakları ve bildikleri diğer mahallerden belirlenen miktarda piyadenin yanında daha fazla nefer tahrir etmeleri üzerinde durulan diğer bir husustur. Bu hususların belirtilmesinden sonra fermanla Hamîd alaybeyine hitap edilmekte, yazacağı neferleri ilkbahara kadar tamamlaması, tahrir edilen askerin ocağa giriş tarihinin bilinmesi için yazıldıkları günden itibaren isimlerine göre kaydedilmeleri ve Üsküdar ocağına gelene kadar aylık 5 guruş taâmiyye verilmesi, neferlerin isimlerini içeren defterlerin getirilerek bu şekilde isimlerinin ocak defterine kaydedilmesi talimatı verilmektedir. Ayrıca ocağa kayıt olunan neferlerin memleketlerindeki arazi ve hanelerinin tekâlîf-i şakkâdan muaf olacağı ve muafiyetlerine herhangi bir hâle gelmeyeceği belirtilerek kayıt sırasında muhalefet eden ve engel çıkaran ayân veya mütegalibe kim olursa olsun, isimleri, şân ve şöhratlarının alaybeyileri tarafından merkeze bildirilmesi durumunda cezalandırılacakları uyarısı yapılmaktadır. Bu uyarılarla birlikte ocağa asker gönderdiği için muaf olan hanelerin hayvanlarını vergi ödemedikleri gerekçesi ile açık alanlarda dolaştırmayanların ise benzer şekilde cezalandırılacakları belirtilmektedir.³⁷

Söz konusu ferman suretinde yukarıda bahsedilen hususları takiben benzer uyarı ve talimatların alaybeyi ve diğer sancak yöneticilerine tekrardan hatırlatıldığı görülmektedir. Bunlarla birlikte son olarak eğer bir hanede üç kişi olup bunlardan yalnızca bir veya iki kişi asker yazılırsa söz konusu hanenin muafiyet kapsamında olacağı, tahrir edilen neferlerin devamlı ocakta istihdam edilmeyeceği, sürekli muvazzaf olma düşüncesi ile tereddüt etseler bile eğitimlerini tamamladıktan ve ocak hizmetinde bulduktan bir sene sonra memleketlerine dönmelerine izin verileceği, izinli olarak dönenlerin aylık taâmiyyeleriyle nöbette kalanların kisve, mevâcib ve tayinâtlarının karşılanacağı, ocakta uzun süre hizmet ederek ihtiyar ve alil olanlara ise maaş bağlanacağı belirtilmekte ve ferman sona ermektedir.³⁸

Nizâm-ı Cedîd askerinin kuruluşuna dair gönderilen fermanlardan sonra Hamîd sancağından nefer kaydına hemen başlanmış, kısa sürede sancaktan ve Terkemîş'e (Burdur) bağlı kazâlardan 1.200 nefere yaklaşan asker tedarik edilmişti. Ancak arşiv belgelerinden öğrenildiği kadarıyla sancakta nefer tahriri esnasında kurallara riayet edilmemiş, ocağa gönderilen askerler nefîr-i amm askeri gibi gürültüyle, bayrak askeri gibi davul ve zurna çaldırılarak yollanmıştı. Sonradan tahrir olunan neferâtın gönderilmesi esnasında aynı harekât icra edildiğinden bazı istenmeyen durumlar meydana gelmişti.³⁹

Sancaktan asker alımı esnasında yaşanan başka bir önemli sorun ise bölükbaşı, alemdâr ve çavuşlarla İstanbul'dan gönderilen zabitlerin talim öğrenmiş, ulufe almış ve Nizâm-ı Cedîd elbisesi verilmiş neferlerin firarlarına izin vermeleri idi. Bu kişiler daha sonra durumu sancağın ayân ve zabitlerine bildirerek yeni nefer yazımında vilâyetten akçe talep etmelerini istemekte ve bu suretle onlardan da akçe almaktaydılar. Bununla birlikte sancak ayânları bu durumu anlayarak çeşitli hilelere başvurmakta, eski ve yeni neferlerin İstanbul'a gelirken yolda ve ocakta buldukları esnada akçelerini alıp firarlarına ruhsat vermekteydiler. Bu durum İrâd-ı Cedîd defterdarı ve Nizâm-ı Cedîd askeri nâzırı İbrâhim Reşîd Efendi'ye kendisi tarafından taşraya asker tahriri hususunda gözlem yapmak üzere yollanan görevlilerce bildirilmiş, İbrâhim Reşîd Efendi ise bu hareketlerin engellenmesi için III. Selîm tarafından kendisine hitaben beyaz üzerine bir ferman yazılması talebinden bulunmuştu. III. Selîm İbrâhim Reşîd Efendi'nin talebine "*Kaimmakam Paşa, takrîr mucibince fermân yazulub bu hususa gayet dikkât olunsun. İrâd-ı Cedîd defterdârına muhkem tenbîye idesin. Bu makûle şeylere dikkât idüb daîma tahrîr eylesün*" şeklinde yazdığı hatt-ı hümâyûnla cevap vermişti.⁴⁰

³⁷ İŞS.179/20-1

³⁸ İŞS.179/20-1; Üsküdar Ocağı'na piyade neferi tahrir edilmesine dair emir sancak merkezi Isparta'ya vardktan sonra okunarak ahaliye ilan edilmiş ve Hamîd alaybeyi Mehmed tarafından istenilen neferlerin bizzat kendisi ile birlikte gelerek isbât-ı vücûd edeceklerine dair 28 Kasım 1796 tarihiyle bir arıza yazılmıştı. BOA.C.TZ..3-133; Hamîd sancağının Üsküdar Ocağı'na bağlanması için ayrıca bkz: BOA.C.AS..730-30617; Çorlu'dan eğitimden dönen eyâlet askerlerinin ikametleri için Üsküdar'daki kışla yeterli gelmediğinden bazıları Üsküdar'daki hanlara yerleştirilmişlerdi. Hamîd alaybeyi maiyetindeki 152 neferin Sivashoğlu, İsmail ve Çavuşbaşı hanlarındaki ikamet masrafları 117,5 guruş tutmuştu. BOA.AE.SSLM.III/260-15054; Hamîd sancağından alınan nefer ve zabitlere verilen ulufe, taâmiyye, bahşîş, vd. için BOA.C.AS..651-27384, BOA.D.PYM.d...35505/63-65.

³⁹ "*Hamîd sancağından tahrîr olunan neferât maa Terkemîş eğerçe bin iki yüz nefere balığ olub ancak bunların ibtidâ-i tahrîrde suret-i tertîbleri şartnâme-i hümâyûna muğayir olub nefîr-i amm askeri gibi hûy-i hâ ve bayrak leşkari misillü tabl ve surna ile tahrîr olunmuş olub, sonradan tahrîr olunan neferât dahi evvelikler eserine iktifâ eylediklerinden dürlü dürlü halât-ı nâ-marziye hudûs eylemiş olduğuna mebnî... BOA.TS.MA.d...4889/5.*

⁴⁰ BOA.HAT.90-3686; Merkezden gönderilen fermanla ayânların işe karışmalarının üstünde önemle durulsa da ayânların asker ihrâcına yaptıkları müdahaleler Hamîd'in yanı sıra Terkemîş kazâlarında da görülmekteydi. 1802 yılının Aralık ayında ise Hoyran kazâsı nâibi tarafından yazılan bir ilâma göre kazâ ahaliye bir dönem sancak mütesellimliği yapan Yılanlızâde Şeyh Alî Ağa'nın icra ettiği zulümden dolayı perakende ve perişan olduklarını ifade etmekteydi. İlâmda bu nedenle başka yerlere

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

Sancak merkezi Isparta'dan gönderilen neferlerin masrafları sicillere kaydedilen ferman suretlerinde vurgulandığı üzere tahrir edildikleri tarihten itibaren devlet tarafından karşılanmakta, zaman zaman bu masraflar halka vergi olarak tarh edilmekteydi. Örneğin sancakta yapılan resmi masrafların kalemler halinde toplanarak halk arasında bölüştürüldüğü kayıtları içeren tevzî defterleri arasındaki 11 Ağustos 1802 tarihli bir örneğe göre, Üsküdar Ocağı'na Isparta'dan gönderilen 200 neferin 2,5 günlük mutfak masrafı 1.275 guruş tutmuştu. Diğer bir deftere göre ise kazâdan yollanan neferlere verilen seyishane bargirleri, semer ve harar bahâları 126 guruştur. İki nefer Nizâm-ı Cedîd askerine ise urba ve harçlık olmak üzere 100 guruş verilmişti. 1806 senesinin Mart veya Nisan ayında sicillere kaydedilen başka bir tevzîde kazâdan ocağa gönderilen 40 yeşilli neferinin seyishane bargirleri için 325 guruşluk masraf yapılmıştı. Yine bu defterle yakın bir tarihte 23 Mayıs 1806 tarihinde kaydedilmiş bir defterde “*yeşilli neferâtı*” olarak nitelendirilen Üsküdar Ocağı neferleri Isparta'da mülkî idarecilere tahsis edilen sarayda toplanıp, ihraç olunana kadar günlük yapılan tayinât, mesarifât, mekûlât ve diğer giderleri 53 guruş tutmuştu. Askerlerin ihracı için sancağa gelen ocak zabitlerinden Mushî bölükbaşına 320 guruş verildiği gibi neferlere başbuğ olarak Hasân Ağa tayin edilmişti. Hasân Ağa ile birlikte neferlerin onbaşı, bölükbaşı ve alemdârlarına hilât ve kaput verilmiş aynı zamanda birtakım masraflar daha yapılmıştı.⁴¹

Osmanlı arşivinde Maliyeden Müdevver Defterler koleksiyonunda bulunan bir defterde Isparta'dan gönderilen ve ocakta hizmete başlayan neferlere 1805-1806 yılının Ocak ayları arasında kalan bir yıllık zaman zarfında yapılan masrafların dökümü mevcuttur. Deftere göre “*Isparta yeşilli neferâtına*” 172'şer adet yelek, nimten aba, potur ve barata ile 159 çift yemeni verilmişti. Ayrıca 13 çift çizme ve nalçayla 12 çift 60 adet sim nişân daha verilerek toplam masraf 263.110 akçeye ulaşmıştı.⁴² (Tablo-I)

1 Nisan 1805 tarihli bir belgeye göre ise ocak hizmetini tamamlayarak sancağa geri dönen 21 neferden 18'inin ulûfeleri 112,5 guruştur. Bunlardan bir mülâzımın ulûfesi 14, alemdarın 12, 2 onbaşının 15 guruş olup, 14 neferin toplam ulufesi ise 75 guruşa tekabül etmektedir. Aynı belgeye göre ocağa gönderilen 123 neferin taâmîyyeleri 1.338 guruş tutarındadır. Askerlere ayrıca mihmandâr ve başbuğ tayin olunarak yanlarına 5 süvari verilmiş ve bunların masrafı 500 guruş olarak tahakkuk etmiştir. 123 neferin eşyalarını taşıyacak 6 beygirin masrafı için 600, semer ve urganlara 100 guruş, beylik tüfeklerinin tamiriyle, bazılarının çakmak ve çubuklarının yenilenmesi için ise 257 guruş harcanmıştır. Halkı Nizâm-ı Cedîd askeri olmak için teşvikle görevli kişilere bahşiş olarak 110 guruş, askerin çıkacağı gün çalınan davul ve zurna için 27 guruş verilmiştir. Belgeye göre aynı zamanda sancak yöneticileri ve ileri gelenlerinden senet karşılığı ocak masraflarına harcanmak üzere borç alınmıştı. Bunlardan eski mütesellim El-Hâc Hüseyin Efendi'den tahville 500, halen görevde bulunan mütesellimden iki tahvil karşılığı 5.000, Isparta ileri gelenlerinden Nasûhzâde Es-Seyyid Hâcî Süleyman'dan ise yine tahville 1.000 guruş alınmıştı. Bu paraların hepsi gerektiği zaman askerin masrafları için sarf olunacaktı.⁴³

Kayıt edildikleri tarihten itibaren bütün masraflarının devlete ait olmasına rağmen kazâdan gönderilen askerlerden bazıları firar etmekteydi. Isparta Şer'îyye Sicilleri'ndeki 20 Nisan 1805 tarihli bir belgeye göre bunlardan birisi İnce Ağaoglu Alî idi. İnce Ağaoglu Alî İstanbul'a giderken firar etmiş, ancak yakalanmış ve İstanbul'a götürülerek ocağa kaydedilmişti. Ocak zabıtine katılımına dair verdiği tezkireye şehrin Câmî-yi Atîk mahallesinde sakin olan semerci Mustafâ b. Yahyâ kefil olmuştu. Semerci Mustafâ'ya ise aynı mahalleden ekmekçi Kabakoğlu Koca Hüseyin b. Ahmed ve Atmacaoğlu Alî isimli kişiler kefil gösterilmişti.⁴⁴

Isparta kazâsının Nizâm-ı Cedîd birliklerine verdiği askerlerle birlikte, aynı zamanda ocağın bazı lojistik ihtiyaçlarına katkı yaptığı görülmektedir. 22 Haziran 1805 tarihli bir belgeye göre, Levend Çiftliği ve Üsküdar Ocaklarında mevcut askerlerin tayinâtları için Hamîd kazâlarından 1.500 ağnam alınmasına karar verilmişti. Söz konusu ağnamın damızlık ve sağmallar haricinde erkek olarak tedarik edilmesi ve

göç eden halkın geri döndüğünde kazânın yeniden mamur olacağı belirtilerek, bu yıl için Nizâm-ı Cedîd askerine yalnızca 50 nefer verebilecekleri vurgulanmış, ayrıca üzerlerine edası lazım gelen verginin affı rica edilmişti. BOA.C..AS..1045-45912; BOA.C..ZB..83-4149.

⁴¹ İŞS.179/15-1, 45-1, 93-1; Diğer kazâlardan kaydolunan neferler sancak merkezi Isparta'da toplanmaktaydı. Örneğin Yalvaç'tan gönderilen 200 neferin Isparta'da iki gün ikametleri esnasında 350 guruşluk masraf yapılmış, alemdâr, mihmandâr ve başbuğa 40 guruşluk kahve-bahâ verilmişti. İŞS.179/23-1, 95-1.

⁴² BOA.MAD.d...18577/2.

⁴³ BOA.C..AS...401/16556

⁴⁴ İŞS.179/133-1.

bahalarının alım esnasında ashabına verilmesi vurgulanmıştı. Bu ağnamın Isparta mahalle ve köylerine yapılan tevziâtına göre Levend Çiftliği ve Üsküdar ocağının “*güşte-i tayînâtları*” için tedarik edilen 1.500 ağnamın bedeliyyesi, harc-ı ferman ve diğer masraflarla birlikte 2.985 guruşa tekabül etmişti. Belgede aynı zamanda söz konusu ağnamın bir tanesinin bile affının söz konusu olmadığı, hepsinin hemen tedarik edilerek ocağa gönderilmesi vurgulanmaktadır.⁴⁵

1798-1802 Osmanlı-Fransız Harbi ve Isparta Kazâsı

III. Selim’in giriştiği reform ve ıslahat çabaları sürerken beklenmedik bir gelişme imparatorluğu dört yıl boyunca meşgul etmişti. Bu gelişme Fransızların Napoleon Bonaparte öncülüğünde Mısır’a yaptığı çıkarma olup temelinde İngiltere ile Fransa arasındaki sömürge çekişmesi yer almaktaydı. XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde İngiltere’nin Akdeniz bölgesinde söz sahibi olması ve Uzakdoğu’daki sömürgelerinin varlığı Fransa’yı rahatsız ettiğinden İngiltere’nin nüfuzunu kırmak ve bölgede Fransız egemenliğini tesis etmek üzere Mısır’ın işgal edilmesi planlanmış, böylece İngiltere’yi Akdeniz’den çıkarmak, Süveyş’teki İngiliz ticaret noktalarını ele geçirmek ve uzak doğudaki Hindistan egemenliğine son vermek hedeflenmişti.⁴⁶

Yapılan işgal planı doğrultusunda 19 Mayıs 1798 tarihinde Toulon limanından 38.000 asker, 1200 at, 171 top taşıyan 50 savaş gemisi ve 500 nakliye gemisi ile İskenderiye’ye doğru hareket eden Napoleon 1 Temmuz günü İskenderiye önüne geldiğinde burada fazla oyalanmanın zararlı olacağını düşünerek karaya askerlerini çıkarmıştı. Fransız kuvvetleri önlerine çıkan yerel kuvvetleri kolayca dağıtarak İskenderiye kalesini kısa sürede ele geçirdikten sonra İskenderiye işgal edilmişti. Buraya general J. Baptiste Kleber komutasında 300 asker bırakıldıktan sonra Napoleon ve Fransız ordusu Kahire’ye doğru yola çıkmıştı. Bu esnada Mısır valisi İbrâhim Paşa ve kölemen beyleri arasında yapılan anlaşma gereği Napoleon’a karşı harekete geçilmesi kararlaştırılmış, kölemen beylerinden Murâd Bey’in emrindeki kuvvetler 13 Temmuz 1798 tarihinde Fransızlar’ın karşısına çıkmış ancak Rahmâniye’de yapılan savaşta Fransızlar karşısında yenilmişlerdi. Murâd Bey, Rahmâniye yenilgisinden sonra 20-21 Temmuz 1798 tarihinde piramitlerin çevresinde cereyan ettiği için Ehramlar Savaşı olarak adlandırılan savaşı da kaybetmişti.⁴⁷

Bu gelişmeler yaşanmakta iken imparatorluk Balkanlarda Pasvandoğlu isyanı ve Hicaz’daki Vehhabilik hareketi ile uğraşmaktaydı. Bununla birlikte yaşanan işgal girişimini haber alan devlet hemen harekete geçerek gereken tedbirleri almıştı. İlk etapta Mısır’daki yerli beylere Fransa’ya karşı mücadeleye devam etmeleri emri verilerek, sahil şehir ve kasabalarına müteyakkız olmaları bildirilmiş, ayrıca Garb Ocaklarına Fransa’ya geri hizmet desteğinin sağlanmaması talimatı gönderilmişti.⁴⁸ Dış politikaya gelindiğinde ise önce Avusturya’nın tarafsızlığını sağlamış, 23 Aralık 1798 tarihinde Rusya ve 5 Ocak 1799 tarihinde İngiltere ile anlaşma imzalanmıştı. Yapılan anlaşma doğrultusunda Osmanlı ve Rus donanması birlikte hareket ederek Arnavutluk dolaylarında bulunan Butrinto, Vonıçe, Preveze, Parga kalelerini Fransızlardan geri alarak Yedi Ada’yı ele geçirmişti. Burada Osmanlı ve Rus egemenliğinde Yedi Ada Cumhuriyeti kurulmuştu. İmparatorluğun diğer müttefiki olan İngiltere ise anlaşma gereği donanmasını Mısır’a göndermişti. Akdeniz’de bir müddet Fransız donanmasını arayan amiral Horatio Nelson, 1 Ağustos 1798 tarihinde İskenderiye’nin 23 km. kuzeydoğusunda bulunan Ebukır Limanı’nda Fransız donanmasını yakalayıp imha etmişti. Bu gelişme neticesinde Napoleon’un Fransa ile bağlantı kurması kesilmiş olmaktadır. İmparatorluk ise Fransız donanmasının Ebukır’da yok edilmesinden sonra 2 Eylül 1798 tarihinde Fransa’ya karşı savaş ilan etmişti.⁴⁹ Yapılan harekât planına göre Osmanlı kuvvetlerinin Yafa’da toplanması, İstanbul’dan orduyla hareket eden sadrazam Yûsuf Ziyâ Paşa bölgeye giderken yolda kendisine eyâlet askerlerinin katılması kararlaştırılmıştı. Bu şekilde Yûsuf Ziyâ Paşa maiyetinde bölgeye gönderilen ordudaki asker sayısı 60.000 kişiye ulaşacaktı. Bu sayı 15 yeniçeri ortası,

⁴⁵ İŞS.179/85-1, 94-1; 1806 yılı Mart ayı tarihli bir belgede Anadolu’daki çeşitli sancaklardan Üsküdar Ocağı için 32.500 ağnam talep edilmiş, bu ağnamdan Hamid’e yine 1.500 ağnam isabet etmişti. *BOA.C..AS..671/28184*

⁴⁶ Kamil Çolak, (2008), “Mısır’ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi” *SAÜ. Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi s.142, 146.

⁴⁷ Çolak, 2008:146-147,150-151; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi, (Napolyon’un Mısır Seferi) C.III, 5. Kısım Eki*, (1987), Ankara: ATASE Yayınları, s.44-45.

⁴⁸ Enver Ziya Karal, (1938), *Fransa- Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, s.86.

⁴⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi, (Napolyon’un Mısır Seferi) C.III, 5. Kısım Eki, 1987: 42; Çolak, 2008: 151,152, 155

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

topçular, top arabacıları ve eyâlet askerinden oluşmaktaydı. Ordu Yafa sahrasında toplandıktan sonra uzun süre beklemiş ve 1799 tarihinin Aralık ayında Mısır'a hareket etmişti.⁵⁰

Savaşın başlaması ile birlikte Hamîd sancağı ve Isparta'nın orduya yapmış olduğu katkılar arasında ilk olarak sahillere yapılması muhtemel herhangi bir saldırı karşısında dikkatli olunması için sancak askerlerinin Antalya kalesinin korunması amacıyla görevlendirilmesi gelmektedir. Bu bağlamda, 1798 yılının Ağustos ayı sonlarında Isparta Şer'îye Sicilleri'ne kaydedilen bir belgede “*Bu esnâda Françelu sergerdelerinden Bonaparte ceneral külliyyetlü ve vesîme sefîneler ile Akdeniz'e çıkub işbu sene-i mübâreke muharreminin on yedinci günü İskenderiye Mısır tarafına azîmet ve İskenderiye'ye bağteten duhül darben ve harben zabt etmiş olduğu tahkik olunub, bu sûretle memâlîk-i mahrûsemîn cümlesinde teyakkuz ve intibâh gayreti farz-ı ayn mertebesinde olduğundan*” ibareleri ile Napoleon tarafından yapılan çıkarmadan bahsedilmektedir. Devamla yaşanan bu gelişme nedeniyle Anadolu ve Rumeli sahilleriyle birlikte Akdeniz adalarına emirler gönderildiği, herhangi bir mahalle yapılabilecek hücum olasılığı nedeniyle boğaz hisarları ve diğer yerlere seraskerler, muhafızlar, askerler ve memurlar tayin edildiği, bu yerlerden birisi olan Antalya kalesinin muhafazası için ise kaleye yakın yerlerden asker gönderilmesine karar verildiği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Hamîd'e bağlı 14, Terkemîş'e bağlı 7 kazâdan tedarik edilecek askerlerin Teke sancağı askerleri ile birlikte 2 ay boyunca nöbetleşe kale ve havalisini muhafaza etmeleri ve başlarına muktedir bir kişinin sergerde olarak tayin edilmesi talimatı verilmişti.⁵¹

Hamîd sancağı İstanbul'dan çıkarak kara yoluyla Yafa'ya hareket eden Yûsuf Ziyâ Paşa ordusu için ise 1.000 nefer asker tedarik etmekle görevlendirilmişti. Bununla birlikte 1800 yılının Nisan ayı sonlarında sicillere kaydedilen bir belgeye göre, halk tarafından yapılan rica nedeniyle söz konusu neferlerin aynen alınmayıp yerlerine bedeliyyelerinin verilmesine karar verilmişti. Belgede ilkbaharda Yûsuf Ziyâ Paşa ordusunda bulunmak üzere Anadolu'dan piyade ve süvari asker tedarik edilmesinin kararlaştırıldığı, bu nedenle Hamîd kazâlarından 1.000 neferin tedarik edilmesi emrinin verildiği belirtilmekte, ancak birkaç seneden beri ahalinin asker taleplerini karşıladığı için hallerinin kötü olduğundan istenilen neferlerin affedilmesi ricasında bulunulduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle merkez tarafından sancak ahalisinin yaptığı talebe verilen cevapta, savaşın devam etmesi nedeniyle istenilen neferlerin hemen gönderilmesi gerekmekte ise de, Mısır'ın sancağa coğrafi açıdan uzak olması nedeniyle yolda zorluk çekileceği, ayrıca her nefer 200-300 guruş masrafa sebebiyet vererek halka külfet olacağı vurgulanmaktaydı. Fakat Arnavutluk ve diğer sahil bölgelerinden asker tedarik edilerek Akdeniz'e gönderilmiş olduğundan yapılan af talebinin bu askerlerin mahiyyeleriyle tayinâtları için gereken bedeliyyelerin karşılanmasına karşılığında kabul edildiği ifade edilmekteydi. Böylece her nefer için 80 guruş olmak üzere 1.000 asker bedeliyyesine tekabül eden 80.000 guruşun Hamîd sancağı tarafından karşılanması uygun görülmüştü. Emrin devamında mübâşiriyye ve benzer bahanelerle halktan para alınmaması, bu tür davranışlarda bulunanların cezalandırılacaklarının üzerinde durulmakta ayrıca, 1.000 nefer asker aynen alınmayarak bedeliyyelerinin tedarikiyle halkın fazla masraftan korunacağı, Arnavutluk ve diğer mahallerden gönderilen güzide ve dinç neferât sayesinde Mısır'ın kurtarılmasının amaçlandığı belirtilmekteydi.⁵²

Yûsuf Ziyâ Paşa ordusu için Hamîd sancağına tarh edilen söz konusu 1.000 nefer evvela sancak kazâları arasında bölüştürülmüş ve bu bölüşümde Isparta'ya 69 asker isabet etmişti. 22 Mayıs 1800 tarihinde yapılan ikinci bir bölüşüm veya tevzî ile 69 neferin 80 guruştan toplam bedeliyyesi olan 5.520 guruş kazânın mahalle ve köylerine tarh edilmişti. Bu tevzîde şehrin mahalleleri arasında en yüksek oranların gayrimüslim mahallelerine isabet ettiği görülmektedir. Nitekim gayrimüslim mahallelerinden Temel ve Çavuş mahallelerine 351,5'er, Kemer mahallesine 272,5 guruş isabet etmiştir. Müslüman mahallelere gelindiğinde ise en yüksek miktar 311 guruş ile Karaağaç mahallesine aittir. Karaağaç mahallesini 198 guruş ile Yaylazâde mahallesi takip etmektedir. Üçüncü en yüksek vergi miktarı 154 guruşla Hocazâde mahallesine tarh edilmiştir. Mahalleler arasında en düşük bedeliyye miktarlarının isabet ettiği mahalleler ise 6,5 guruşla İlisucu, 18,5 guruşla Cedîd ve 37 guruşla Germiyân mahalleleridir. Mahalleleri takiben köylere geldiğimizde gayrimüslim mahalleleri örneğinde olduğu gibi yine yüksek tevzî oranlarının

⁵⁰ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi, (Napolyon'un Mısır Seferi) C.III, 5. Kısım Eki, 1987: 26, 31-32.

⁵¹ İŞS.178-180/79-1

⁵² İŞS.178/180-29-2.

varlığı ile karşılaşılmaktayız. Nitekim tevziye göre Lağus'a 311 guruş, Sav'a 288 guruş, Alı köyüne ise 256 guruşluk bedeliyyeler tarh edilmiştir. Köyler arasında en düşük miktarlar ise 45 guruşla Çünür, 59,5 guruşla Diyâdin ve 71 guruşla Kışla köylerine aittir.⁵³ (Tablo-II)

Yapılan bu bölüşümle birlikte, sancağa tarh edilen meblağ hemen tahsil edilememişti. Nitekim 16 Şubat 1803 tarihli bir belgeye göre 1.000 nefer piyâde askerin bedeliyyesi olan 80.000 guruştan geri kalan meblağın gönderilmesi istenmekteydi. Nitekim belgeye göre bedeliyyenin tamamı tahsil edilememiş, geriye 10.536,5 guruşluk kısmı kalmıştı. Belgede ayrıca hazinede akçeye şiddetle ihtiyaç duyulması nedeniyle bu meblağın affedilmesi mümkün olmadığından hemen teslim edilmesi vurgulanmaktaydı.⁵⁴

Osmanlı-Fransız harbindeki önemli gelişmelerden birisi olan Napolyon'un Cezzâr Ahmed Paşa karşısında Akka'da yaşadığı yenilgi esnasında serasker Yûsuf Ziyâ Paşa kumandasındaki ordu 15 Mayıs 1799 tarihinde kara yoluyla Mısır'a hareket etmişti. Diğer taraftan yapılan harekât planı gereği deniz yoluyla harekete geçen Köse Mustafâ Paşa 100 kadar gemi ve İngiliz donanması ile birlikte 12 Temmuz 1799'da İskenderiye önlerine gelmiş, hazırlıklarını tamamlayarak 13.000 kişilik Osmanlı ordusuyla Ebukır'da karaya çıkmıştı. Bu esnada Suriye'den Mısır'a geri dönen Napoleon ise Köse Mustafâ Paşa üzerine harekete geçerek Rahmaniye'de topladığı kuvvetleriyle Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratmıştı. Bu zafer Fransızların bir süre daha Mısır'da kalmalarına fırsat vermişti.⁵⁵

Ebukır yenilgisi sonrasında Fransızların durumu Mısır'da yeniden kuvvetlenmekle birlikte Napoleon Fransız ordularının Ren havalisi ve İtalya'da Avusturyalılara yenildiğini öğrenince ülkesine geri dönmeye karar vererek 17 Ağustos günü Mısır'ı terk etmiş ve yerine bıraktığı general Kleber'e harekât direktiflerini içeren bir mektup bırakmıştı. Napolyon'un Fransa'ya dönüşünden sonra Fransız ordusu iki yıla kadar yakın Mısır'da kalmıştı. Bu esnada Yûsuf Ziyâ Paşa'nın bölgeye ulaşmasıyla birlikte Kleber anlaşma yapmak amacıyla kendisine müracaat edince İngiltere'nin bilgisiyle birlikte iki devlet arasında ateşkes görüşmeleri yapılmıştı. Ateşkes koşulları Fransızlar tarafından kabul edilerek tahliye şartnamesi 24 Ocak 1800 tarihinde imzalanmış, ancak bu kez İngilizler Fransızların Mısır'da zayıf düşüklerini ileri sürerek şartnameyi kabul etmeyeceklerini bildirmişti. Bu gelişmeler yaşanırken Napoleon'un Fransa'da konsül sıfatıyla iktidara gelmesinden cesaret alan general Kleber savaşa yeniden başlamış, 20 Mart 1800 tarihinde yapılan Heliopolis muharebesiyle Fransızlar yeni bir galibiyet daha kazanarak Osmanlılara bırakılan yerleri yeniden işgal etmişlerdi. Yûsuf Ziyâ Paşa yaşanan yenilgi üzerine Yafa'ya çekilmişti. Bu gelişmeler neticesinde İngiltere tutumundan vazgeçerek El-Ariş sözleşmesini tanyacağını belirtmiş, ancak Kleber kazandığı galibiyetin etkisi ile Mısır'ı terk etmekten vazgeçmişti.⁵⁶

Yûsuf Ziyâ Paşa Fransızlara karşı girişmiş olduğu askerî harekât nedeniyle Yafa sahrasına çekildikten sonra muharebelerde yaşanan eksikliklerin giderilmesi amacıyla orduya asker tedariki kararlaştırılmıştı. Bu doğrultuda çeşitli yerlerden tedarik edilen piyade askerleri ile birlikte Fransızlara son darbeyi vurmak için İngilizlerle birlikte yapılacak harekatta görevlendirilmek üzere serdengeçti bayraklarının açılmasına karar verilmişti. Bir serdengeçti bayrağının altında toplanacak kişi sayısı 120 idi. Bu doğrultuda toplam 136 bayrak altında 16.650 kişi tertip edilmişti. Serdengeçtilerle birlikte çeşitli yerlerden 74 bayrakta 8.880 yeniçerinin orduya katılmasına karar verilmişti. Kökenleri akıncı teşkilatındaki dalkılıçlara kadar dayanan serdengeçtiler, yeniçeriler arasında tehlikeli görevler için gönüllü olan neferlere verilen isimdi. İlk zamanlarda sadece yeniçeriler arasından seçilen serdengeçtiler daha sonra başkent ve taşrada açılan bayraklar altında toplanmaya başlamıştı. Bu kişiler toplandıktan sonra ocağa kabul edilirdi. Ancak nefir-i amm askerleri gibi eğitim görmedikleri için bu askerlerden fazla istifade edilemezdi.⁵⁷

Yûsuf Ziyâ Paşa kuvvetlerini takviye etmek için Anadolu'da serdengeçti bayrağı açılan yerlerden birisi Isparta idi. 1800 yılının Mayıs ayı sonlarında sicillere kaydedilen bir emre göre orduya katılmak üzere alınacak serdengeçti neferlerinin "*genç ve tîvânâ darb ve harb erbabından tam 'ül-eslihâ, 120'şer nefer piyâde yeniçeri dilâverleri*" olması istenmekte, bir neferin bile geride kalmayıp, istenilen vasıflara sahip olarak yollarda firar etmemek üzere 3-5 gün zarfında teçhiz edilip gönderilmeleri talimatı verilmekteydi.

⁵³ İŞS.178-180/30-1.

⁵⁴ BOA.C..AS..1108-49020.

⁵⁵ Çolak: 2008:159.

⁵⁶ Karal, 1938: 120; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi, (Napolyon'un Mısır Seferi) C.III, 5. Kısım Eki, 1987: 79, 81-82; Çolak, 2008:161.

⁵⁷ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi, (Napolyon'un Mısır Seferi) C.III, 5. Kısım Eki, 1987: 130-132; Pakalın, 1993:181-182.

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

Bu doğrultuda Isparta'da 2 bayrak açılarak toplamda 240 serdengeçtinin alımı emredilmişti. Sancağın diğer kazâlarından Uluborlu'dan 1, Yalvaç'tan ise 2 bayrak açılması kararlaştırılmıştı.⁵⁸

Yafa sahrasından hareketle Mısır üzerine kara yoluyla gönderilen ordunun yanı sıra dönemin devlet adamlarından Köse Mustafâ Paşa deniz yoluyla bölgeye sevk edilmişti. 80 gemi ve İngiliz donanması ile birlikte hareket eden Köse Mustafâ Paşa'ya Rodos yolu ile Meğri (Fethiye) limanına gelmesi ve hazırlığını burada yapması emredilmişti. Köse Mustafâ Paşa ise kendisine verilen emir gereği Meğri limanında hazırlıklarını tamamlayarak 8 Temmuz 1799 tarihinde Mısır'a hareket etmişti. Mustafâ Paşa'nın İstanbul'dan denizyolu ile gönderilen ordusunun Cezzâr Ahmed Paşa kuvvetleriyle birleşerek Fransızları Mısır'dan çıkarması hedefleniyordu.⁵⁹

Hamîd sancağı ve Isparta Yûsuf Ziyâ Paşa ordusu gibi sonradan gönderilen Mustafâ Paşa ordusuna da çeşitli katkılarda bulunmuştur. Bu katkılar arasında ilk sırada imdâd-ı seferiyye vergisinin karşılanması gelmektedir. İmdâd-ı seferiyye esasen seferberlik ilanıyla yöneticilerden sefere katılmaları istendiğinde olağanüstü giderlerinin karşılanması için halktan tahsil edilen bir vergiydi. İmparatorlukta uzun süreden beri uygulanan bu verginin tahsilinde aynı kategorideki diğer bir vergi niteliğine sahip olan imdâd-ı hazeriyyenin toplanmasındaki usule riayet ediliyordu. Bununla birlikte imdâd-ı seferiyye yalnızca savaş yıllarında alınmakta ve oranı duruma göre hükümet merkezinden belirlenmekteydi.⁶⁰

Isparta Şer'îye Sicilleri'ne 24 Temmuz 1800 tarihinde kaydedilmiş bir tevzî defterine göre İskenderiye seraskeri Mustafâ Paşa'nın "*dâiresi halkına avn ve medâr olunması-çün sene-i mezbûra mahsûben lâzım gelen imdâd-ı seferiyye*" den Hamîd ve Terkemîş'e 15.068 guruş isabet etmişti. Bu meblağdan 2/3 yani sülûs-sülûsân paylaşımıyla Terkemîş'e ait sülûs hisse çıkarıldıktan sonra Hamîd sancağının 14 kazâsına sülûsân hisse miktarı ve diğer resmî masraflar ile birlikte 10.046 guruş tarh edilmişti. Isparta'ya bu meblağdan isabet eden miktar ise 1.906 guruştur. Bu meblağ Mısır seferi için sancaktan talep edilen 826 guruşluk ağnam ve keçi bedeliyyesi, diğer resmî masraflar, harç ve kesintilerle birlikte 1.990 guruşa yükseldikten sonra mahalle ve köylerine tevzî edilmişti. Bu yükümlülük kapsamında sancak sathında en fazla tevzî yapılan üç kazânın 1773,6 guruşla Yalvaç, 1.410 guruşla Karaağaç ve 1.202 guruşluk oranla Uluborlu oldukları görülmektedir. Isparta ise 1.142 guruş tarh edilen Eğirdir'den sonra beşinci sırada gelmektedir. En az tevzî yapılan kazâlar ise 227 guruşla Gönen, 243 guruşla İncir ve 393 guruşla Barla'dır.⁶¹

Sancağın Mustafâ Paşa komutasındaki ordu için yapmış olduğu ikinci katkı ise asker tedarikidir. Bu doğrultuda talebin yapıldığı tarihte Teke ve Hamîd mütesellimliklerini uhdesinde bulunduran El-Hâc Mehmed Ağa'ya bir fermân gönderilmiştir.⁶² 14 Ocak 1799 tarihinde sicillere "*Hamîdîli sancağından mîrîli piyâde asakîri fermânı*" başlığı ile kaydedilen söz konusu fermânda "*Franse keferesi bundan akdem bilâ-mûceb ve bi-gayr-ı hak nakz-i ahdi irtikâb ile bilâ-haber Mısır Kahire'ye hücûm ve istilâya ve ümmet-i Muhammede ne derecede gadr ü ihânete ictisâr itmiş olduğu ve canîb-i şeriat-i garrâdan verilen fetvâ ve şeref-yafte-i sūdûr olan hatt-ı hümâyûnum mucîblerince...kefere-i mesfûre üzerine berren ve bahren sefer-i hümâyûnum tahakkûk edib avn-ı inâyet-i barî ile Mısır ve havâlisi eyâdi-yi menhûselerinden nezih ve teshîr ve canîb-i Mısır'da olan bu kadar bir ulemâ ve sulehâ ve saadât-ı kirâm ve sibyan ve nisvân ve aramîl ve eytâmı gadr u ihânetlerinden tahlîs*" ifadeleriyle Fransa'nın Mısır'a yaptığı çıkarma neticesinde yaşanan gelişmelerden bahsedilmektedir. Fermâna göre Fransa aleyhine Osmanlı devleti ve Rusya donanmaları Akdeniz'e ikişer takım olarak ihraç edilmiş olup, bir takımı İskenderiye'ye, bir takımı Venedik körfezine gönderilmiş ve şimdiye kadar dört kale fethedilmişti. Ayrıca İskenderiye tarafında İngiltere Fransız donanmasını mağlup etmiş, bu nedenle Fransa'nın deniz kuvveti yok olmuştu. Bu noktada şimdiye kadar gönderilen külliyetli askerden başka yeni askerlerin tertip edilerek başlarına iktidar sahiplerinden memurlar atanıp Rodos adası önünde Meğri limanında

⁵⁸ İSS.178-180/33-2.

⁵⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi, (Napolyon'un Mısır Seferi) C.III, 5. Kısım Eki, 1987: 26, 37, 42.

⁶⁰ Çadırcı,1997: 146-147.

⁶¹ İSS.178-180/104-2, 105-2.

⁶² İSS.178-180/85-1; Tekelioğlu ailesinden El-Hâc Mehmed Ağa XIX. yüzyılın başlarında nüfuzunu Hamîd sancağına kadar uzatmıştı. Yılanlıoğlu ailesi ve bu ailenin mensuplarından mütesellim Şeyh Alî Ağa ile giriştiği rekabet sancağa zarar vermişti. Tekelioğlu El-Hâc Mehmed Ağa için bkz. Ahmet Halaçoğlu, (2002) *Tekelioğlu Hacı Mehmed Ağa ve Faaliyetleri*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Mustafa Paşa maiyetinde toplanmaları kararlaştırılmıştı. Böylece Hamîd mütesellimi El-Hâc Mehmed Ağa'dan kardeşi Alî Bey başbuğluğu ile 500 nefer mîrîli ve 500 nefer piyade askeri olmak üzere 1.000 nefer güzide, tüvana ve bahadır asker tedarik etmesi, söz konusu askerlerin Alî Bey ile birlikte Nisan ayının başında Meğri iskelesinde bulunması istenmişti.⁶³

Aynı tarihlerde sicillere kayda geçmiş başka bir belgede ise Alî Bey'in başbuğluğu ile Meğri iskelesine gönderilmesi istenilen mîrîli piyade askeri için merkez tarafından gönderilen verilen bazı ücretlerin detayları bulunmaktadır. Buna göre bir bayrak altında 50 nefer toplanmak üzere 10 bayrak açılması kararlaştırılmıştı. Böylece tedarik edilecek 500 neferin her birine 12'şer guruştan 600 guruş bahşiş, aylık 2,5 guruştan 6 aylık mahiyeye ondalık, başbuğa 8.250 guruş ulufe, 750 guruş tayinât-bahâ, 37 guruş şâir-bahâ ve 307,5 guruş evanî nuhâs-bahâ olmak üzere 1.525,5 guruş 40 akçe gönderilmişti. Bununla birlikte neferlerin çadır, çarık, mühimmât saka ve seyisân bargirleri bahâlarının toplamıyla meblağ 16.870 guruş 40 akçeye yükselmişti. Belgede ayrıca söz konusu askerlerin Nisan ayında Meğri iskelesinde orduya katılmasından itibaren 6 ay boyunca görevde kalacakları belirtilmekteydi. Bu nedenle Alî Bey'in başbuğu ile bir an önce teçhiz edilerek Meğri'ye gönderilmeleri, beklenen vakitte iskelede bulunmaları ve askerın taşınması için gönderilen geminin Antalya iskelesinde bekletilmemesi vurgulanmaktaydı.⁶⁴

22 Ocak 1799 tarihinde düzenlendiği görülen bir sancak tevzîsine göre Mustafâ Paşa ordusunda istihdam edilecek askerlerin kazâlar arasında yapılan bölüşümünden Isparta'ya 69 neferin bedeliyyesi isabet etmişti. Diğer kazâlardan Yalvaç'a 142,5 Karaağaç'a 126, Uluborlu'ya 109,5, Eğirdir'e ise 106,5 nefer bedeliyyesi tarh edilmişti. En düşük bedeliyye miktarları ise 30 neferle İncir ve Gönen, 33 nefer Hoyran ve 37,5 nefer ile Keçiborlu'ya aitti.⁶⁵ Aynı tarihte yapılan ve sicillere kaydedilen bir başka tevzîye göre ise Isparta'ya isabet eden 69 nefere verilecek bedeliyye 100 guruştan 6.900 guruşa tekabül etmekteydi. Bu meblağ neferleri Meğri iskelesine sevkle vazifeli olan başbuğa verilecek 50, alemdar ve çavuşlara verilecek 150'şer guruş olmak üzere 7.400 guruşa, diğer birtakım resmî masraf ve harçlarla birlikte ise toplamda 7.744,5 guruşa ulaşmıştı. Bu meblağın Isparta mahalle ve köylerine yapılan bölüşümüne en yüksek ve en düşük meblağlar önceki örneklerle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Nitekim deftere göre en yüksek miktarın tarh edildiği mahalleler gayrimüslim mahalleleri Temel ve Çavuş olup bu iki mahalle 351,5 guruşla ilk sıradadır. Müslüman mahalleler arasında ise 311 guruşla ilk sırada yine Karaağaç yer almaktadır. En az tevzî yapılan mahalleler 6,5 guruşla İlisucı, 18,5 ile Cedîd ve 37 guruşla Germiyan mahalleleridir. Köylere gelindiğinde ise ilk sırada 311 guruşla Lağus gelmekte olup Lağus'u 288,5 guruşla Sav ve 256 guruşla Alî köyleri takip etmektedir. En az tevzî yapılan köyler 40 guruşla Kayı, 45 guruşla Çünür ve 71 guruşla Kışla köyleridir.⁶⁶ (Tablo-III)

Yapılan uyarılara rağmen talep edilen askerler Meğri iskelesine tek seferde yollanamamıştır. Nitekim, 1799 yılının Şubat ayı başlarına ait bir belgeye göre, 500 mîrîli 500 piyade olmak üzere 1.000 nefer askerın El-Hâc Mehmed Ağa'nın kardeşi Alî Bey'in başbuğluğu ile nevrızda Meğri iskelesinde hazır bulunmaları emrinin verildiği, nevrız yaklaşmakta olduğu için hazırlanarak gönderilmelerinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Beklenen askerler emrin geldiği tarihe kadar hazırlanmamış ise hemen hazırlanarak gönderilmeleri için çalışılması istenmekle birlikte, başkentten bu husus için bir sürücü tayin edilerek sancağa gönderildiği ifade edilmektedir. Belgenin devamında bu konunun diğer konularla kıyas kabul etmediği, bu nedenle askerlerin istenilen vakitte iskelede bulunmaları, vakit geçirme gibi hareketlerden kaçınılması, aksi takdirde ceza ile karşılaşılacağı uyarısında bulunmaktadır.⁶⁷ Bununla birlikte aynı yılın Mart ayında gönderilen başka bir emre göre yapılan uyarı neticesinde Meğri iskelesine

⁶³ İŞS.178-180/85-1.

⁶⁴ İŞS.178-180/60-1; Belgelerde her ne kadar El-Hâc Mehmed Ağa'nın kardeşi Alî Bey'in başbuğluğu ile söz konusu askerlerin gönderilmesi emredilmekteyse de, 8 Şubat 1799 tarihli bir kayda göre başbuğ naspedilen Zeynel Ağa'ya 500 guruş verilmişti. Aynı belgeye göre Hâc Mehmed Ağa tarafından 2.000 guruş, bu tarihteki mütesellim tarafından 300'lerden 600 guruş olmak üzere 2.600 guruş teslim edilmişti. Ayrıca bu meblağın üzerine bir defada 1.500 guruş daha teslim edilmişti. Böylece Zeynel Ağa'ya verilen toplam para 4.100 guruşa ulaşmıştı. Aynı yılın Mayıs ayı sonlarında kaydedilmiş başka bir belgeye göre ise Isparta vücuhundan Çelikpaşazâde Mehmed Bey Mısır seraskerinin maiyetinde bulunmak üzere görevlendirilmişti. İŞS.178-180/87-2; Bu hususta verilen başka bir emir için BOA.C..AS..752-31614; Mübâşir sözlük anlamı olarak müjde veren, müjdeleyen anlamına gelmekle birlikte Osmanlı idarî yapısında halkın devlet memurlarından ve ayânlardan olan şikâyetlerini dinlemek, mîrî malların toplanması ve asker sevki gibi işler için İstanbul'dan eyâletlere gönderilen memurlara verilen isimdir. Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Cilt III, 5.Kısım (1793-1908), 1978: 141.

⁶⁵ İŞS.178-180/88-1

⁶⁶ İŞS.178-180/88-1.

⁶⁷ İŞS.178-180/91-1.

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

gönderilen askerler istenen sayıdan 496 kişi eksik şekilde tedarik edilmiştir. Bu durumun ortaya konulması beklenen sadakat, gayret ve diyanete ters olduğu için acelelen tamamlanmaları ve bundan sonra herhangi bir bahanenin kesinlikle kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir. 1799 senesinin Temmuz ayında sicillere kaydedilen başka bir emirde ise yine benzer uyarılar yapılmış, eksik neferler hususunda herhangi bir af veya tenzil ricasının kabul edilmeyeceği, noksan neferâtın tamamlanarak hemen iskeleye yollanmalarının üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu doğrultuda aynı yılın Ağustos ayında sancağa acele edilmesini içeren bir emir daha gönderilmiştir.⁶⁸

Bu uyarı ve ikazlarla rağmen, Hamîd mütesellimi El-Hâc Nu'mân Ağa tarafından gönderilen bir arızada bu hususta merhamet gösterilmesinin rica edildiği görülmektedir. 7 Ağustos 1799 tarihli bu arızada vurgulandığına göre istenilen askerin tekmil edilip eksik olmayarak başbuğları ile Nisan ayı başında iskeleye bulunmaları hakkında birbirini takiben gönderilen emirler Isparta'ya ulaşmıştı. Ancak Isparta'dan gönderilen askerlerden bazıları Mustafâ Paşa kış mevsimi ve hava muhalefeti nedeniyle iskeleye gelemediği için bir süreliğine kötü koşullarda ikamet etmişlerdi. Bu nedenle buldukları yere iâşe gönderilemediğinden birkaçı firar ettiği gibi, birkaçı hastalanmış ve vefat etmişti. Geri kalan askerler ise Meğri iskelesine doğru hareket etmişlerdi. Bu bağlamda söz konusu sebepler ortada iken eksik neferlerin tamamlanmalarının istendiği emir Isparta mahkemesinde okunduğunda fakir ahali bu yükümlülüğü yeniden kaldıramayacaklarını belirterek affedilmelerinin mütesellim tarafından merkeze arz edilmesini talep etmişlerdi.⁶⁹

Mısır seferi dolayısı ile Hamîd sancağından talep edilen askerler arasında donanmada istihdam edilen kalyoncu neferleri de bulunuyordu. Nitekim, daha önce vurgulandığı üzere yapılan ittifaklar neticesinde Osmanlı, Rus ve İngiliz donanmaları Akdeniz'de Fransa'ya karşı harekât başlatmışlardı. Yukarıda değinilen 14 Ocak 1799 tarihli belgede bu harekât "*Devlet-i âlîyyem ve Rusya devleti tarafından Fransa aleyhine i'mâl olunmak üzere ilâve olunan donanma sefineleri bundan akdem Akdeniz'e ihrâc ve ikişer takım olarak bir takımı İskenderiye-i Mısra irsâl ve diğer bir takımı dahi Venedik körfezine tesyîr olunmuş olmağla*" ifadeleriyle belirtilmektedir. Harekât kapsamında sefere gönderilen Osmanlı donanmasında 4'ü üç ambarlı olmak üzere 27 kalyon, 22 fırkateyn ve 15 korvet bulunmaktaydı. İnce donanma bu sayıya dahil değildi. Donanma esasen zayıf bir durumda olmamakla birlikte çağın gereklerine göre yetişmiş fazla personel barındırmıyordu. Belgede vurgulandığı üzere donanmanın bir kısmı Ruslarla birlikte Yedi Ada'nın fethine katılmış, bir kısmı ise Fransızların üzerine gönderilmişti. Ruslarla birlikte Yedi Ada fethine gönderilen donanmada yardımcı gemiler hariç 6 kalyon, 9 fırkateyn 4 korvet bulunmaktaydı.⁷⁰

XVIII. yüzyıl boyunca Osmanlı denizciliği donanmada kalyon kullanımının artması ve kalyonların gelişmesiyle birlikte denizlerde yeniden varlık göstermeye başlamıştı. Kadırgalar diğer devletlerde olduğu gibi yüzyılın ortalarından itibaren sahneden çekilmişti. Yüzyılın sonlarında donanmada sadece kaptan-ı deryânın bindiği başlarda merasim gemisi olarak varlığını sürdürüyordu.⁷¹ Yelkenli gemiler sınıfına giren kalyonlar, üç direkli savaş gemileriydi. XV. yüzyılın sonlarından itibaren XVII. yüzyılın ortalarına kadar daha çok nakliyede kullanılmakla birlikte, bu tarihte yaşanan Girit savaşının başladığı sıralarda Osmanlı donanmasında yer bulmuşlardı. Uzunlukları 43-46 zirâ ölçülerinde olan kalyonlardan iki ambarlılarda 58-80, üç ambarlılarda ise 80-112 adet arasında top bulunmaktaydı. Bir kalyonun mürettebatı büyüklüklerine göre 418-1.001 kişi arasında değişim göstermekteydi.⁷²

Osmanlı donanmasında kalyon devrinin başlangıcına kadar gemilerde kürekçiler istihdam edilmekte, bu amaçla devlet tarafından avârızhaneler üzerinden kürekçi toplanmaktaydı. Yukarıda vurgulandığı üzere kürekçi temin edilen yerler arasında Hamîd'de bulunmaktaydı. Ancak, XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kalyon devrine geçilmesi ile kalyoncu ihtiyacı belirilmiş, kürekçi ihtiyacı azalmıştı. Kalyonlar ve diğer yelkenli gemilerde geçici olarak hizmete alınan bahriye efradına ise kalyoncu veya taşralı neferât ismi verilmekteydi. Bunlar leventler gibi sürekli tersane hizmetinde bulunmayıp lüzum halinde tedarik

⁶⁸ İŞS.178-180/ 101-1,106-1; BOA.AE.SSLM.III/ 247-14351.

⁶⁹ BOA.AE.SSLM.III/256-14831.

⁷⁰ İŞS.178-180/85-1; TSK. Tarihi Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi, (Napolyon'un Mısır Seferi) Cilt III. 5. Kısım Eki, 1987: 27

⁷¹ İdris Bostan, (2007), *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları-Teşkilat-Gemiler*, İstanbul: Küre Yayınları, s.54

⁷² Bostan, 2003: 94-95.

ediliyorlardı. Donanmanın seferden geri gelişinden sonra memleketlerine dönen kalyoncuların alındığı kazâlar bahriye kalemi tarafından belirlenmekteydi. Kalyoncular hizmette buldukları esnada maaş alırlardı. Her sene donanma denize çıkmadan önce gemilere kazâlardan kalyoncu tedariki için lüzumu kadar efradın adedini ve tedarikle sorumlu kazâların isimlerini içeren bir defter tersâne kalemi tarafından hazırlanarak kaptan-ı deryâya verilir, kaptan-ı deryâ ise defteri Bâb-ı Âlî'ye teslim ederdi. Bunun yanı sıra kalyoncu alınacak kazâların kadılarına ve valilere ayrıca hükümler yazılırdı. Kalyoncuların yarı maaşları hükümleri götürecektir olan mübâşirlere verilir. Hükümler doğrultusunda her kazâdan bir ağa, bayraktar ve bir miktar kalyoncu neferi tedarik edilirdi. Kalyoncu alınan yerler arasında Çekmece'den başlayarak Rumeli'de Edirne civarına kadar olan yerler, Çanakkale mıntıkası ve Batı Anadolu sancakları bulunmaktaydı.⁷³

Kalyoncu yazımında yaş sınırı 16 olup, nefer olarak yazılacakların diğer askerlerde de bulunması istenen harb ve harbe kadir, deniz harbi görmüş, mahir, genç ve tüvana olması gibi niteliklere sahip olmaları istenirdi. Batı Anadolu sahilleri boyunca İzmir, Muğla, Antalya ve Alanya'ya kadar olan hatta kalyoncu tedarik edilirdi. Ancak ihtiyaca göre Bolu, Bursa, Bilecik, Ankara, Çankırı ve Karahisâr gibi yerlerden de kalyoncu alınırdı. Rumeli'de ise Mora, Girit, Atina sahilleri, Kavala, Drama, Siroz gibi yerlerle Arnavutluğun sahil kesimlerinden alım yapılırdı. Bu doğrultuda kalyoncu bedeli olarak kürekçilerde olduğu gibi avarızhâne uygulaması dahilinde her haneye en az 4, en çok 10 nefer olmak üzere 100 guruş olarak belirlenirdi. Bu bedeliyyeler daha ziyade kalyoncu yazılan yerlerden toplanırdı. Olağanüstü şartlarda bedel affedilerek başka bir vergiye karşılık sayılırdı. Bir kalyoncunun göreve gelmemesi durumunda ise bedeliyye miktarının iki katı para tahsil edilirdi.⁷⁴

Mısır seferi esnasında İngiltere tarafından imparatorluktan donanma ile kuvvet gönderilmesi istenince Nizâm-ı Cedîd neferleri ve Kıl'a-i Tis'a (Dokuz Kale) yamaklarından 3.000 eğitim görmüş asker, 3.500 gönüllü piyâde, bir topçu ortası ve yarım arabacı ortası hazırlanmıştı. Ayrıca Balkanlarda Tepedelenli Alî Paşa'dan talep edilen 2.000 Arnavut askeri Arnavutluk kıyılarından donanmaya katılmıştı. Osmanlı donanması bu kuvvetlerle 1801 yılının Şubat ayında İskenderiye'ye hareket etmişti.⁷⁵ Böylece Hamîd sancağı ve diğer yerlerden doğrudan nefer alımına gerek kalmıyordu. Ancak donanma masraflarına destek vermek için söz konusu neferlerin bedeliyyelerinin tahsil edilmesi uygun görülmüştü. Nitekim 21 Aralık 1801 tarihinde sicillerde kaydedilen bir belgeye göre, ilkbaharda Akdeniz'e ihrac olunacak donanma kalyonlarında istihdam edilmek üzere devlet tarafından verilecek ikişer kıst mevâcibleri için her nefere kazâsı tarafından 150 guruşdan ziyade bedeliyye verilmesi gerekmekteydi. Bu meblağın varlığı nedeniyle kazâların fazla masrafa düçâr olacakları ortadaydı. Bununla birlikte fenn-i deryâya aşına olan neferlerin donanmada mevcut bulunup bu neferlerle ilkbaharda sefere çıkılacağından civar mahallerden aynı neferât tedariki düşünülmüş ve donanma masraflarına destek olunması gayeleri ile uzak mahallerden nefer tedarikinden vazgeçilmişti. Bu doğrultuda Hamîd sancağı kazâlarına 200 nefer bedeliyyesi tarh edilip, yine kaynaklarda belirtilen bedeliyye meblağı olan 100 guruş üzerinden toplam 20.000 guruşun tahsil edilmesi emri verilmişti.⁷⁶

Aynı tarihte sicillere kaydedilen bir tevzî defterine göre Hamîd sancağı ve Isparta'ya tarh edilen 200 nefer kalyoncu bedeliyyesinden yine sülüs-sülüsân oranı ile Terkemîş'e isabet eden kısım çıkarıldıktan sonra geriye 13.333,5 guruş kalmıştı. Bu meblağa, bedeliyyeyi teslim almak için gelen mübâşire verilen 1.000, hizmetçilerine verilen 300 guruşla, mübâşirin duhan, kahve ve 91 günlük konak masrafı karşılığı olan 350 guruş eklenince toplam 14.983,5 guruş olarak tahakkuk etmişti. Bu meblağdan Isparta'ya 1.461 guruş isabet etmişti (Tablo-IV). Yapılan ikinci tevzîatta diğer masraflarla birlikte bu rakam 2.911 guruşa yükselerek mahalle ve köyler arasında bölüştürülmüştü.⁷⁷

⁷³Tanju Demir, (2015), *Denizlerdeki Osmanlı*, İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları, s.104,105; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, (1988), *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: TTK. Yayınları s.485, 486.

⁷⁴ Ali Fuat Örenç, (2019) "Kalyoncu" *DİA*. C.EK-II, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s.10-11

⁷⁵ TSK. Tarihi Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi, (Napolyon'un Mısır Seferi) Cilt III. 5. Kısım Eki, 1987:95

⁷⁶ Belgede avânzâhaneler üzerinden 100 guruş olarak belirlenmiş kalyoncu bedeliyyesi oranının artmış olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca her ne kadar bedeliyyenin donanma masrafları için tedarik edilmesinin kararlaştırıldığı belirtilmişse de belgenin sonunda meblağın Matbâh Emîni Yûsuf Ağâh Efendi'ye tahsis edildiği belirtilmektedir. *İŞS*.179/6-1.

⁷⁷ *İŞS*.179/4-1, 5-1; 20.000 guruşluk bedeliyyeden kazâ hissesine isabet eden ve ikinci tevzîde eklenen kalemlerle 2.911 guruşa yükselen meblağ, 1806 yılının Mart ayına ait bir başka tevzî defterinde "mukaddemâ tevzî olunan kalyoncu bedeliyyesinden kazâ-i mezbûr sehmine isâbet eden" ifadesiyle 2.693,5 guruş olarak görülmektedir. *İŞS*.179/95-1; Bedeliyyede yapılan bu indirime rağmen 10.000 guruşun yarısı olan 5.000 guruşun gönderilmesi gecikmiş, bu nedenle isticâl yani acele edilmesi emrini içeren bir ferman gönderilerek 6 Eylül 1807 tarihinde sicillere kaydedilmiştir. *İŞS*.179/125-1.

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

Bununla birlikte, bazen olağanüstü durumlarda devlet tarafından kalyoncu bedeliyyesinin affedilmesi uygulamasının Hamîd sancağı için icra edildiği görülmektedir. Nitekim 15 Nisan 1805 tarihinde sicillere kaydedilen bir belgeye göre Hamîd sancağından Üsküdar Ocağı'na gönderilen tüfekçi neferlerini karşılamakla mükellef kazâ ahalilerine yük olunmaması amacıyla 20.000 guruş tutarındaki bedeliyyenin yarısı affedilerek 10.000 guruşa indirilmiştir. Bu durum aynı zamanda Nizâm-ı Cedîd hususunda mükellef olan halkın fazla masraf ve olağanüstü vergilerden korunacağına taahhüdü ile de ilgilidir.⁷⁸

Hamîd sancağı ve Isparta'nın Mısır seferi esnasında Osmanlı ordusuna yaptığı katkılarda ikinci sırayı lojistikle ilgili ihtiyaçlar almaktadır. Bu ihtiyaçlar arasında ilk olarak zahire temininden bahsedebiliriz. Belgelere göre zahirenin evvela asker tayinâtları için, ikinci olarak nakliye ve diğer hizmetlerde kullanılan hayvanlar için talep edildiği görülmektedir. Örneğin, 2 Eylül 1799 tarihli bir belgeye göre Teke ve Hamîd sancaklarından 25.000 İstanbul kilesi dakîk alınmasına karar verilmişti. Söz konusu dakîkin 8.500 kilesi Teke sancağından, 16.500 kilesi ise Hamîd sancağından tedarik edilerek Antalya iskelesine nakledilecekti. Bu doğrultuda mütesellim El-Hâc Nu'mân Bey'den 16.500 kile dakîk tedarik ederek 6.600 kantar miktarında peksimet hazırlanması ve Antalya iskelesine nakletmesi istenmekteydi. Teke sancağından ise 8.500 kile dakîkle 3.400 kantar hazırlanacak böylece 10.000 kantar peksimet seferde bulunan orduya tahsis edilmek üzere Beyrut iskelesine gönderilecekti. Peksimet yapımında kullanılacak dakîkin kilesi çuval-bahâ ve nakliyye 50 akçe, her kantarın pişirilmesi (*ücret-i tab'iyye*) 30 akçe, peksimetin bir kantarının konulacağı bir çuvalın fiyatı 15 akçe olarak tespit edilmişti. Böylece toplam masraf 14.166,5 guruşa tekabül etmekteydi. Bu paranın 4.767,5 guruşu Hamîd, 2.408 guruş 40 akçesi ise Teke sancağına hazırlanacak peksimete kullanılmak üzere gönderilmişti.⁷⁹

Bir yıl sonra, 1798 yılının Aralık ayında sicillere kaydedilen başka bir emre göre, ilkbaharda sefere çıkacak donanma kalyonları ve ordudaki askerlerin tayinâtları için külliyetli miktarda peksimete ihtiyaç duyulduğundan Hamîd ve Teke sancaklarından yine dakîk yani un tedarikine karar verilmişti. Önceki örnekte olduğu gibi hazırlanacak 10.000 kantar peksimet için her iki sancaktan 25.000 İstanbul kilesi dakîk tedarik edilecek, her kilesi nakliye ve çuval-bahası ile birlikte 50'şer akçe olacaktır. Alınacak dakîk için gereken paranın yarısı olan 7.500 guruş, bu işle görevlendirilen Teke ve Hamîd mütesellimi El-Hâc Mehmed Ağa'ya gönderilmişti. Söz konusu dakîkden 16.500 kilesi yine Hamîd sancağı hissesine isabet etmekte olup kazâlara yapılan bölüşümde bu miktardan Isparta'ya 1.045 kile dakîk isabet etmişti. 31 Aralık 1798 tarihli başka bir tevzî defterine göre, söz konusu dakîkin çuval-baha ve nakliyesi ile birlikte tutarı 2.874 guruş olup, diğer yükümlülüklerde olduğu gibi yine bazı başka resmî masraf ve harçlarla birlikte toplamda 3.304,5 guruşa yükselerek mahalle ve kazâlar arasında bölüştürülmüştü.⁸⁰ (Tablo-V)

Mısır seferi esnasında sancaktan talep edilen benzer nitelikli başka bir lojistik hizmet ise Fransa'ya karşı ittifak yapılan İngiltere için zahire tedarik edilmesi idi. Bu hususta sancak kazâlarından 1.000 İstanbul kilesi hintâ yani buğdayın hazırlanarak İngiltere tarafından gönderilecek görevliye teslim edilmesi emri verilmişti. Ancak sancak halkı diğer bazı örneklerde olduğu gibi yine bu yükümlülüğün affı talebinde bulunmuştu. Nitekim 5 Mayıs 1801 tarihli bir arizâyâ göre, sancak halkı bu talebin kimseye sıkıntı veren bir yükümlülük olmadığını, ancak geçen seneden beri yaşanan çekirge istilası nedeniyle tohumluk hintânın bile kalmadığını, bu nedenle halkın çevre sancaklarda bulunan kazâların zahiresine muhtaç olduklarını, her hafta pazarlara getirilen hintâ ve dakîkin beslenmeye ancak yettiği (*kuvvet-i lâ-yemût kefâ kılınub*) fukara ve zuafanın halinin perişan olduğunu beyan ederek, istenen zahirenin iskeleye yakın mahallerden tedarik edilmesi ricasında bulunulmuştu.⁸¹

⁷⁸ “ancak livâ-yı mezbûrdan Üsküdar Ocağına merbût olarak kaydolunan tüfekçi neferâtının muâfiyetleri takarrübü ile dahil-i taht-ı tekâlif olan ahâlî-yi saireden müceb-i gadr u galet olmamak için livâ-yı mezbûrdan bu defa tertib olunan 20.000 guruş kalyoncu bedeliyyesinin nisfi olan 10.000 guruş Üsküdar Ocağına merbût olan neferât mukâbili afv olunup” İŞS.179/58-1.

⁷⁹ İŞS.178-180/108-1,108-2.

⁸⁰ İŞS.179/59-1, 59-2, 81-1 81-2; Teke ve Hamîd'den istenen dakîkin miktarının belirlendiği kile veya keyl bir hububât ölçüsü olup, imparatorluğun çeşitli yerlerinde birbirinden farklı oranlara sahipti. Bununla birlikte ayrı memleketler arasındaki alışverişte İstanbul kilesi temel kabul edilirdi. Bir İstanbul kilesi buğday 400 dirhem veya 20 İstanbul okkası ölçüsündeydi. M.Ali Ünal (2011), *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, s.405.

⁸¹ BOA.C..HR..11-541; 1800 yılının Kasım ayı sonlarıyla Aralık ayı başlarına ait bir belgeye göre, Hamîd, Teke, Saruhan, Aydın, Menteşe, Sığla, Karesi sancaklarıyla birlikte Rodos ve İstanköy adalarından İngiltere sefinelerine satılmak üzere sığır, ağnam ve hintâ tedarik edilmesi istenmiş, bu kapsamda Hamîd sancağından 2.000 sığır, 10.000 ağnam ve keçinin hazırlanarak mutedil baha ile satılmak üzere Meğri iskelesine sevk edilmesini talebinde bulunulmuştur. BOA.C..HR..144-7168.

Hamîd sancağı ve Isparta'nın Fransa seferi nedeniyle karşıladığı diğer bir lojistik hizmet ise çeşitli cinslerde hayvan tedariki idi. Bu hayvanlardan koyunlar ordudaki askerlerin günlük tayînâtları, develer ise nakliye ihtiyacında kullanılmak üzere alınmaktaydı. Örneğin Isparta Şer'îye Sicilleri'nde mevcut olan 7 Temmuz 1799 tarihli bir belgeye göre bedelleri ordu kasabbaşısı tarafından verilmek üzere Anadolu'dan ağnam tedarik edilmesi kararlaştırılmış, bu bağlamda kart ve erkek ağnamın tanesi 75 para, toklu ve keçinin 55, kısır marye ve şişek ağnamın 60 para olarak belirlenerek Hamîd sancağı ve Terkemîş'e 2.000 res ağnam isabet etmişti. Bununla birlikte Isparta ahali tarafından merkeze müracaat edilerek söz konusu yükümlülüğün hafifletilmesi ve bedeliye karşılığı yerine getirilmesi ricasında bulunulmuştu. Bu doğrultuda Şam'a gönderilmesi istenen 2.000 ağnamın ulaştırılmasının fakir ahaliye zorluk olacağı ifade edilmişti. Devlet yapılan bu ricayı kabul ederek koyun başına 6 guruştan toplamda 12.000 guruşun hızlı bir biçimde ordu hazinesine gönderilmesini kararlaştırmıştı. Bu meblağdan Terkemîş hissesi çıkarılınca Hamîd sancağına isabet eden 8.000 guruş tevzî defterine eklenen diğer harçlar ve masraflarla birlikte 8.750 guruşa çıkmış, bu meblağdan Isparta hissesine isabet eden miktar 826 guruş olarak tahakkuk etmişti. Ancak bu rakam kazânın mahalle ve köylerine yapılan ikinci tevzîde Köse Mustafâ Paşa'ya verilen imdâd-ı seferiye ve standart biçimde eklenen diğer harç ve masraflarla birlikte 1.990 guruşa tekabül etmişti.⁸²

Osmanlı ordusunda çeşitli ağırlıklar ve yüklerin taşınması için kullanılan develer önemli bir ihtiyacı karşılamaktaydı. Esasen çöl şartlarına en uygun taşıma aracı olan develer Mısır seferinde Osmanlı ordusu için oldukça önemli bir hizmet yerine getirmişti. Osmanlı ordusu için deve tedarik edilen yerlerden birisi Hamîd sancağı idi. Geçmişte Türkmen aşiretlerinin yoğun olarak bulunduğu bölgelerden birisi olan sancak sathında bu aşiretlerin sahip olduklarıyla halk tarafından taşımacılık işinde kullanılan develer mevcuttu. Günümüzde Isparta yöresinde bulunan develer iki türe ayrılmaktadır. Bunlar tülü ve yoz (boz) deve türleridir. Halk arasında yoz deveye hamali, tülü deveye kırık dölü denmektedir. Develer aynı zamanda yaşlarına göre çeşitli adlarla anılmaktadır.⁸³

6 Nisan 1799 tarihli bir belgeye göre, Mısır seferindeki ordunun hizmetinde kullanılmak için Hamîd sancağından 250 şütürânın tertip edilmesi kararlaştırılmıştı. Birkaç gün içinde hazırlanması istenen bu develerin hepsi yük alır ve tüvana olmak üzere üç beş gün zarfında mükemmel "*havyt u bastlarıyla*" hazırlanacaktı. Belgede ayrıca sancak tarafından develerin naklinde görev yapacak bir sarbanın tayiniyle bu işle görevli olarak mübaşir tayin edilen Çelikpaşazâde Mehmed Bey tarafından orduya ulaştırılması vurgulanmıştı. Aynı hususu içeren 28 Mayıs 1800 tarihli ikinci bir emre göre Yûsuf Ziyâ Paşa ordusunda zahirelerinin taşınması için istihdam edilecek 250 devenin birkaç gün içinde tedarik edilerek ayın ilk günlerinde Yafa sahrasında toplanan orduda mevcut olmak üzere gönderilmesi vurgulanmıştı. Bu develer önceki seferlerde olduğu üzere hizmette buldukları sürece ücretleri ordu sarbanbaşı tarafından ödenmek üzere tedarik edilerek beş on gün zarfında buldukları yerden tertip edilip ayın başında Yafa sahrasına iletilecek, bu hususta herhangi bir özür, bahane, şefaaf veya rica geçerli olmayacaktı. Sicillerde mevcut olan başka bir tevzî defterinden anlaşıldığına göre Isparta'ya bu develerin kıymeti olarak 1.380 guruş isabet etmişti.⁸⁴

Sonuç

⁸² İŞS.178-180/101-1,102-2; Mısır seferi gibi, 1806 tarihinde başlayan Rus seferinde Hamîd sancağından 1.500 res ağnamın tedariki kararlaştırılmış, ancak fukaraya herhangi bir zorluk olması durumunda tanesi 5 guruş olmak üzere bedeliyelerinin verilebileceği belirtilmişti. 2 Temmuz 1807 tarihli başka bir belgede ise Hamîd sancağından talep edilen 25.000 adet ağnamın mümkün olursa daha fazla tertibi ve celebler tarafından İstanbul'a getirilmesi hususunda verilen cevapta sancakta celeb veya koyun tüccarlığı ile işgal eden bir kimsenin bulunmadığı, ancak tespit edilmeleri durumunda hemen başkente gönderileceği vurgulanmıştı. İŞS.179/ 120-2, 121-1

⁸³ Isparta'da develerle taşımacılık yapan bazı kişilerin gelirleri belgelerde "*hamûle temettûâtı*" olarak ifade edilmektedir. Ayrıca devcilerle uğraşan şahıslardan bazılarının şehir merkezinde ikamet ettikleri görülmektedir. BOA.ML.VRD.TMT.d...10119/170 466 vd; Ayşe Hilal Tuztaş, (2005), *Günümüzde Isparta'da Yaşayan Yörüklerin Siyasi ve Kültür Tarihleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.137 vd.

⁸⁴ Belgede söz konusu şütürânın hemen gönderilmesi "*İşbu sefer sefer-i saire mukayyes olmayub bi-menni-teâlâ sadrazâm müşarîniyleh adîvv-i dîn ü devlet olan Franse keferesinden ahz ü intikâm için mâh-ı mezbûrda sahrâ-yı merkuından harekete azîmeti mütehakkık olduğuna binâen...ne vechle ve ne tarik ile olur ise olsun zikr olunan şütürânı beş on gün zarfında yerli yerinden tedârik ve ihrâc*" ifadeleriyle belirtilmiştir. İŞS.178-180/33-1,98-1, 104-1; 1806 tarihinde başlayan Rus seferi nedeniyle sancaktan bir yıl sonra 1807 tarihinde bu kez 166 adet şütürân talebinde bulunulmuş, bu rakamdan Isparta'ya 11,5 deve tarh olunarak bahaları 1.728,5 guruşa tekabül etmişti. İŞS.179/102-3, 110-1.

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

Osmanlı İmparatorluğunda kuruluşu takip eden dönemlerden itibaren ordunun asker ve diğer lojistik ihtiyaçları çeşitli yöntemlerle karşılanmaktaydı. Bu yöntemler arasında çeşitli birliklerde istihdam edilecek askerlerin ve bazı lojistik ihtiyaçların doğrudan alımı veya bedeliyye adı altında ücretlerinin tahsili sıkça başvurulan bir uygulamaydı. Bu doğrultuda imparatorluk eyâletlerindeki sancak ve kazâlara merkezî yönetim tarafından belirlenen talepleri içeren emirler gönderilmekteydi. Bu emirlerin suretleri gönderildiği yerin sicillerine kaydedilmekteydi. İncelenen tarihte söz konusu yöntemlerle ordu için talep edilen bazı ihtiyaçların karşılandığı yerlerden birisi Hamîd sancağı ve merkez kazâsı olan Isparta'ydı

XV. yüzyılda Osmanlı sınırlarına katılan Hamîd beyliğine ait topraklar, Hamîd sancağı adıyla Anadolu eyâletinin sancaklarından birisi olarak idarî yapılanmaya dahil edilmişti. Fetih sonrasında beyliğin Uluborlu, Yalvaç ve Eğirdir gibi büyük şehirlerine göre daha küçük bir yerleşim olan Isparta sancak merkezi yapılmış ve sonraki dönemlerde ön plana çıkarak sancağın idarî, askerî, sosyo-kültürel ve ekonomik merkezi haline gelmişti. Osmanlı egemenliğinin ilk dönemlerinde Karamanoğlu-Osmanlı mücadelesinde stratejik bir rol oynayan sancak bu dönemden itibaren imparatorluktaki diğer sancak ve kazâlar gibi devlet tarafından yapılan bazı askerî nitelikli talepleri karşılamıştı. Bu talepler, muharip asker ve donanmada istihdam edilen personel başta olmak üzere, zahire çeşitli hizmetler ve ihtiyaçlar için kullanılan hayvanlar nakit para ve diğer lojistik ihtiyaçların hazırlanması gibi konularda dağılım göstermekteydi. Bu doğrultuda başkentten gönderilen emirler neticesinde söz konusu yükümlülükler sancağın geneline tarh edilmekteydi. Daha sonra bütün vergi mükellefi kazâlar arasında bölüştürülen bu yükümlülüklerden her kazânın hissesine isabet eden oranlar mahalle ve köyler arasında ikinci kez bölüştürülmekte ve tevzî defterlerine işlenmekteydi. Her bölümde ayrıca standart bir uygulama olarak başka kalemler altındaki cereyan eden birtakım resmî masraflar, bazı harçlar ve diğer sancak giderleri eklenmekteydi.

XVIII. yüzyılın sonları ve XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde artık olağan hale gelmiş savaşlar ve imparatorluğun çeşitli bölgelerinde sık sık patlak veren isyanlar gibi nedenlerle bu talepler önceki dönemlere nazaran oldukça artmıştı. Ayrıca Sultan III. Selim'in giriştiği kapsamlı reform programı için ciddi bir insan ve sermaye kaynağı gerekliydi. Bu nedenle Hamîd sancağı ve Isparta XIX. yüzyıla halk için karşılanması oldukça zor olan yükümlülüklerle girmişti. Söz konusu reform programı neticesinde kurulan Üsküdar Ocağı veya Nizâm-ı Cedîd birlikleri için imparatorluğun uyguladığı klasik yöntemlerle sancak kazâları ve Isparta'tan asker alınmış, ayrıca bu askerlerin bazı masrafları halka vergi olarak tarh edilmişti. Nizâm-ı Cedîd askerî ile birlikte sancaktan Napolyon tarafında ani bir biçimde işgal edilen Mısır'ın kurtarılması için yapılması kararlaştırılan sefere piyade, süvari ve yeniçeri serdengeçtileri gibi çeşitli sınıflardaki kara askerleri ile birlikte ayrıca donanmada görev yapacak kalyoncu neferi tedarik edilmişti. Bu askerlerin bazıları aynen tedarik edilmiş, bazılarının bedeliyyeleri verilmiş, aynı zamanda masrafları karşılanmıştı.

İncelenen dönemde Hamîd sancağı ve Isparta tarafından karşılanan askerî yükümlülükler arasında ikinci sırayı personelden sonra lojistik ihtiyaçlar almaktadır. Bu doğrultuda Isparta'dan peksimet yapımında kullanılacak dakık, ordunun et tayinâtı için gerekli olan ağnam ve nakliye hizmetlerinde kullanılan develer tedarik edilmişti. Bununla birlikte askerî personel taleplerinde olduğu gibi söz konusu lojistik ihtiyaçlardan bazılarının aynen bazılarının ise yine nakden karşılandığı görülmektedir. Devlet tarafından yapılan bu taleplerle birlikte halk zaman zaman bu yükümlülükleri yerine getirmekte zorlanmış, af veya tenzil ricasında bulunmuştu. Mısır seferi esnasında sancağa gönderilen bazı emirlerden anlaşılacağı kadarıyla devlet seferin kritik ve önemli safhalarında bu ricaları geri çevirmiş, ancak stratejik ve askerî açıdan daha faydalı olacağını düşündüğü zamanlarda ise ricalar kabul edilmişti.

İncelenen örneklerde dikkati çeken diğer bir husus, yükümlülüklerin karşılanması esnasında resmî görevlilerin zaman zaman yetki suiistimali yapmalarıdır. Merkezden gönderilen emirlerde bu tür durumların tespitinde ciddi şekilde cezaya çarptırılacakları sıkça vurgulanmış ve buna göre hareket etmeleri istenmişti. Merkezî yönetimin üzerinde durduğu diğer bir konu ise talep edilen aynı ve nakdî yükümlülüklerde geç kalınmaması ve hızlı hareket edilmesidir. Bu doğrultuda sancak halkından söz konusu yükümlülüğün karşılanmasında çabuk olunması istendiği gibi, görevlilere hızlı bir biçimde hareket etmeleri hatırlatılmış ve bu hususlarda birbirini takiben emirler gönderilmiştir.

Kaynakça**Arşiv Belgeleri**

Isparta Şer'îye Sicilleri (İŞS)
nr. 178-180, 179.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA)

Alî Emîri Sultan Selîm III (AE.SSLM.III)
nr. 247-14531, 256-14851, 260-15054.

Cevdet Askerîye (C..AS..)
nr.401/16556, 651/27384, 671/28184, 730-30617, 1045-45912, 1108-49020..

Cevdet Haricîye (C..HR..)
nr.11-541,144-7168.

Cevdet Tîmâr (C..TZ..)
nr. 3-133.

Cevdet Zâbtiyye (C..ZB..)
nr.83-4148.

Bâb-ı Defterî Piyâde Mukabelesi Kalemî Defterleri (D.PYM.d...)
nr.35505.

HAT (Hatt-ı Hümâyûn)
nr. 90-3686.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d...)
nr.18577.

Temettûât Defterleri (ML.VRD.TMT.d...)
nr.10119.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d...)
nr.4889.

Kitap ve Makaleler

Ahmed Resmî Efendi, (2011), *Hulâsatü'l-İ'tibâr (1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi Tarihçesi)*, Haz. Osman Köksal, Ankara: Gazi Kitabevi.

Akdemir, M. Sadık (2008), *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Isparta*, Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Isparta.

Bostan İdris, (2003) *Osmanlı Bahriye Teşkilatı, XVII. Yüzyılda Tersane-i Âmire*, Ankara: TTK. Yayınları.

Bostan, İdris, (2007) *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları-Teşkilat-Gemiler*, İstanbul: Küre Yayınları.

Bozkurt, A.Rıza, (1988). "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Ülkenin Harekat Bakımından Bölgelere Ayrılması, İkmal ve İşe İşleri, Haberleşme Sistemleri". *Askerî Tarih Bülteni*, 13 (25), ss.1-20.

Çadırcı, Musa, (1997), *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: TTK. Yayınları.

Çadırcı, Musa (2008) "Anadolu'da Nizâm-ı Cedîd Ortalarının Kuruluşu" *Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik*, Ankara: İmge Yayınları

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

Çataltepe, Sipahi (1989), *XIX. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizâm-ı Cedîd Ordusu*, Doktora Tezi, İstanbul: İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Çolak, Kamil, (2008), "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi" *SAÜ. Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, ss.141-183.

Demir, Tanju: (2015), *Denizlerdeki Osmanlı*, İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.

Emecen, Feridun, M. (1999), "Isparta" *DİA*. C.19, İstanbul, s.194-201.

Eren, Ahmet Cevat (1993), "Selim III", *İA*. İstanbul: MEB.Yayınları, ss.441-457.

Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi Anadolu Suriye Hicaz (1671-1672), C.IX Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.

Ertaş, Mehmet Yaşar (2008), "Osmanlı Savaş Organizasyonlarında Zorlu Bir Süreç: Ordunun Toparlanması", *Türklük Araştırmaları Dergisi 19-Prof.Dr. Mücteba İlgürel'e Armağan Sayısı*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, ss.211-233.

Gökçe, Evren (2017) "Asakir-i mansure-i Muhammediye Ordusuna Asker Alımı (Hamid Sancağı ve Isparta Örneği)" *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C.6, Sayı:4, İstanbul, ss.191-213.

Halaçoğlu Ahmet, (2002), *Tekelioğlu Hacı Mehmed Ağa ve Faaliyetleri*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Halaçoğlu, Yusuf, (2014) *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme*, İstanbul: İlgi Kültür Yayınları.

Hezarfen Hüseyin Efendi (1998), *Telhis'ül-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, Haz. Sevim İlgürel, TTK. Yayınları, Ankara,

İşbilir, Ömer, (2003), "Mekkare" *DİA*. C.28, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss.554-555.

İşbilir, Ömer, (2007), "Nüzul", *DİA*.C.33, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss.311-312.

Karal Enver Ziya, (1938), 1938), *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi,

Karal, Enver Ziya, (1988), *Selîm III'ün Hatt-ı Hümayunları Nizam-ı Cedit, 1789-1807*, TTK Yayınları, Ankara.

Kurtaran Uğur (2012), "Osmanlı Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik", *Turkish Studies*, Vol.7/4, ss.2269-2286.

Kuzucu, Serhat, (2017), *Osmanlı Ordusu ve Sefer Lojistiği*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Örenç, Ali Fuat (2019) "Kalyoncu" *DİA*. C.EK-II, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss.10-13

Pakalın, M. Zeki, (1993), *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul: MEB. Yayınları,

Sahillioğlu, Halil, (1991), "Avarız" *DİA*,C.4, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss.108-109.

Sarı, Serkan (2018) "Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)" *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Sayı: XXXIII, ss.357-395

Tuğluca, Murat (2016), "1683-1689 Savaşlarında Nefir-i Amm Halkı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 40, ss.87-110.

Tuztaş, Ayşe Hilal, (2005), *Günümüzde Isparta'da Yaşayan Yörüklerin Siyasi ve Kültür Tarihleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt 5.Kısım (1793-1908) (1978), Ankara: ATASE Yayınları.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi, (Napolyon'un Mısır Seferi) C.III, 5. Kısım Eki, (1987) Ankara: ATASE Yayınları.

Türk Silahlı Kuvvetleri Osmanlı Devri, Osmanlı İmparatorluğunun Kara Kuvvetlerinin İdari Faaliyetleri ve Lojistik, (1299-1913), (1995), Ankara: ATASE Yayınları.

Uzun, Ahmet, (2006), *İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü: Ondalık Ağnam Uygulaması 1783-1857*, Ankara: TTK. Yayınları.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1971) “Nizâm-ı Cedîd RicAlînden Kadı Abdurrahman Paşa-II”, *Bellekten*, C. XXXV. Ankara: TTK. Yayınları, ss.409-450.

Ünal, M.Ali, (2011), *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Uzunçarşılı, İsmail, Hakkı (1988), *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: TTK. Yayınları.

Yıldız, Hakan, (2006) *Haydi Osmanlı Sefere: Prut Seferinde Organizasyon ve Lojistik*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,

Zafer, Tolga Seçkin, (2019), *Osmanlı Ordusunun Lojistik Sistemi:16-19.Yüzyıllar Ağırıklı Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Ana Bilim Dalı.

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

Ekler-

Tablo-I
Isparta Kazâsından Üsküdar Ocağına Gönderilen Neferâta Verilenler
H.Evâsıt-ı Şevvâl 1219- Zilhicce 1220/M.Ocak 1805- Mart 1806
BOA.MAD.d...18577/2

Isparta Yeşilli Neferâtına Virilen				
Birim	Adet	Çift	Fey	Akçe
Çuka Nimten Yelek	172	-	630	110080
Nimten Aba	172	-	280	48160
Potur	172	-	-	48160
Barata	172	-	240	41260
Yemenî	-	159	70	11130
Çizme maa Nalça	-	13	220	2860
Sim Nişân	60	12	24	1440
Cem'ân Yekûn: 263.110				

Tablo-II
Fransa Seferi için Hamîd sancağından İstenen 1.000 Askerden Isparta'ya İsbet Eden
69 Neferin Bedeliyelerinin Mahalle ve Köylere Bölüşümünü Gösteren Tevzî Defteri
H.27 Zilhicce 1214/M.22 Mayıs 1800/İŞS.178-180/30-1

İşbu 1214 senesine mahsûb ordu-yı hümâyûn lâzimesi-çün Hamîd sancağı kazâlarından bâ-emr-i âli matlûb buyrulan 1000 nefer piyâde asâkir sancağ-ı mezbûrun havî olduğu 14 kazâyâ ber -mut'âd-ı kadîm tevzî ve taksîm olundukda Isparta kazâsı sehmine 69 nefer isâbet itmiş olub neferât-ı mezkûre bi'l-istirhâm bâ-emr-i âli bedele kat' olundukda beher nefere 80 guruşdan 69 nefer bedeliyyesi cem'ân 5.520 guruşa bâliğ oldukda cümle marîfeti ve marîfet-i şer'le kazâ-yı mezbûrun mahallât ve kurâlarına tevzî ve taksîm olundukda li-ecli'l-tahsîl hâlâ Hamîd sancağı mütesellimi devletlî El-Hâc Hüseyin Ağa hazretlerine virilen defterdir ki ber-vech-i âti zikr ve beyân olunur. Harrere fi yevm'ül seb'a ve işreyn min şehr-i Zilhicce li-sene erbaa ve aşer ve mieteyn ve elf

Mahalle	Guruş	Mahalle	Guruş	Karye	Guruş
Dere	76,5	Keçeci	132,5	Lağus	311
Yenice	132,5	Yaylazâde	198	Deregözü	161,5
Doğancı	103,5	Şeyh	80	Çünür	45
Hâcî Elfi	132,5	Cami-yi Atîk	132,5	Hâcîları- Kebîr	225
Çelebiler	132,5	Hâcî İvâz	154	Hâcîları-ı Sağır	175,5
Hisâr Efendi	112,5	İlisuci	6,5	Alî	256
Debbağhâne	112,5	Sülebey	112,5	Sav	288,5
İğneci	63,5	Germiyân	37	Darıvirân	132
İskender	66	Evrân	43	Geyrân	112,5
Fazlullah	149	Hocazâde	132,5	Kışla	71
Karaağaç	311	Tekye	70,5	Diyâdin	59,5
Cedîd	18,5	Çâviş	351,5	Kayı	40
Temel	351,5	Kemer	272,5	Acemhâne	160
Emre	207,5				
Cem'ân 5.520 (Yalnız beş bin beş yüz yirmi guruşdur)					

Tablo-III

Mustafa Paşa Ordusu ile İskenderiye'ye Sevk Edilmek Üzere Hamîd Sancağı'ndan Talep Edilen 1.000 Neferden Isparta'ya İsbet Eden 69 Neferin Bedeliyyesi İle Diğer Bazı Resmi Masraflara Ait Tevziat Defteri /H.15 Şa'bân 1213-M.22 Ocak 1799// İŞS.178-180/88-2

Neferât-ı mezkûreden Isparta kazâsına isâbet eden 69 asâkirin bedeliyyesi beher nefer 100 guruş, başbuğuna 500 guruş, alemdâr ve çavûşuna 150'şer guruş cem'ân 7.400 guruş defter tanzimine gelen kapucubaşına virilen hidmed ve esb-bahâ ve konak mesârifinden kazâ-yı mezbûr schmine isâbet eden 150 guruş def'a mesârif 50 guruş hâkim efendiye harc-ı defter ve harc-ı hademe 172,5 guruş min heyet'ül-mecmû' 7.772,5 guruşa bâliğ oldukda cümle vücûh-ı kazâ marifetleri ve marîfet-i şer' ve ağa-yı mumâileyh marifetiyle kazâ-yı mezbûrun kurâ ve mahallâtına tevzî ve taksîm olundukda memhûr ve mûmzî pusula mucibince li-eclîl tahsîl ağa-yı mumâileyh hazretlerine verilen defterdir ki ber vech-i âtî zikr ve beyân olunur. Harrere fi el-yevm'ül-hâmis aşer min şehri Şa'bân'ül-muâzzam li-sene selâse ve aşer ve mieteyn ve elf

Mahalle	Guruş	Mahalle	Guruş	Karye	Guruş
Dere	104,5	Keçeci	180	Lağus	424
Yenice	180	Yaylazâde	266	Deregözü	220
Doğancı	140,5	Şeyh	140,5	Çünür	69
Hâcî Elfi	280	Cami-yi Atîk	180	Hâcılar-ı Kebîr	307,5
Çelebiler	180	Hâcî İvâz	189	Hâcılar-ı Sağır	241
Hisâr Efendi	153	İlisuci	9	Alî	350
Debbaghâne	153	Sülebey	153	Sav	396
İğneci	59	Germiyân	51	Darıvirân	168
İskender	93	Evrân	60	Geyrân	149
Fazlullah	189	Hocazâde	180	Kışla	100
Karaağaç	423	Tekye	112	Diyâdin	100
Cedîd	26	Çâviş	490	Kayı	82
Temel	490	Kemer	380		
Emre	278,5				
Cem'ân 7,772,5 (Yalnız yedi bin yedi yüz yetmiş iki buçuk guruşdur)					

Tablo-IV

Mısır Seferi İçin Hamîd Sancağı Kazâları ve Isparta'dan Tedarik Edilen 200 Kalyoncu Neferinin Bedeliyyesinin Tevziât Defteri /H.15 Şa'bân 1216-M.21 Aralık 1801 İŞS.179/4-1

1216 senesi bâ-emr-i âli Hamîd sancağından müretteb ve matlûb buyrulan 200 nefer kalyoncu neferâtı bedeliyyesi beher nefere 100 guruşdan 20.000 guruş olub sülûsü Terkemîş kazâlarına bâde'l-ihrac sülûsâmı olan 13.333,5 guruş kalyoncu mübâşiri ağaya hidmed-i mübâşiriyye 1.000 guruş etbâlarına virilen 300 guruş mübâşir-i merkumun ale'l-hesâb 91 günlük konağı mesârifî ve kahve ve duhân akçesi 350 guruş min heyet'ül-mecmû' 14.983,5 guruşa bâliğ olub cümle marîfeti ve marîfet-i şer'le 14 kazâyâ tevzî ve taksîm olundukda li-eclî'l-tahsîl hâlâ Hamîd sancağı mütesellimi saâdetlü Ahmed Ağaya virilen defterdir ki ber vech-i âtî zikr ve beyân olunur. Harrere fi el-yevm'ül-hâmis aşer min şehri Şa'bân'ül muâzzam li sene sitte aşer ve mieteyn ve elf

Kazâ	Guruş	Kazâ	Guruş	Kazâ	Guruş
Isparta	1461	Ağros	1012	Barla	516
Eğirdir	1514	Pavlı	1271	Karaağaç	1733
Yalvaç	2318	Keçiborlu	705	Hoyran	313
Uluborlu	1578	Ağlasun	967	İncir	314
Gönen	264				
Cem'ân Yekûn 14.944 (Yalnız on dört bin dokuz yüz kırk dört guruşdur)					

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

Tablo-V
Donanma ve Diğer Askeri Birliklere Verilmek Üzere Antalya'da Hazırlanacak 10.000 Kantar Peksimet İçin Isparta'ya İsbet Eden 104,5 Kile Dakik'in ve Diğer Resmî Masrafların Mahalle ve Köylere Yapılan Tevziat Defteri/ H.23 Receb 1213-M.31 Aralık 1798
İSS.179/59-2

Mübayaâ-i mezkûrdan Isparta kazâsı sehmine isâbet eden 1.405 kile-yi İslambolî dakik ve kıymeti ve çuval-bahâ ve maa-nakliye 2.874 guruş 1213 senesine mahsûb muharrem itibarıyla mâl-ı imdâd-ı hazeriyye 318 guruş mesârif 58 guruş hâkim efendiye harc-ı imzâ 54,5 guruş min heyet'ül-mecmû 3.304,5 guruşa bâliğ oldukda kazâ-i mezbûrun kurâ ve mahallâtına tevzi ve taksîm olundukda li-ecli'l-tahsil ağa-yı mumâileyh virilen suret-i defterdir ki ber vech-i âfî zikr ve beyân olunur. Harrere fî târih'ül-mezbûr					
Mahalle	Guruş	Mahalle	Guruş	Karye	Guruş
Dere	45	Keçeci	78,5	Lağus	183
Yenice	78,5	Yaylazâde	119,5	Deregözü	102
Doğancı	61,5	Şeyh	61	Çünür	27
Hâcî Elfi	78,5	Cami-yi Atik	78,5	Hâcılar-ı Kebîr	134
Çelebiler	78,5	Hâcî İvâz	-	Hâcılar-ı Sağır	102,5
Hisâr Efendi	66	İlisuci	4,5	Alî	151,5
Debbağhâne	66	Sülebey	66	Sav	180,5
İğneci	24	Germiyân	22,5	Darıvirân	73,5
İskender	32	Evrân	27	Geyrân	64
Fazlullah	94	Hocazâde	77,5	Kışla	43
Karaağaç	182,5	Tekye	49	Diyâdin	37
Cedîd	11	Çâviş	212		
Temel	212	Kemer	161		
Emre	122,5				
Cem'ân 3.304					

Transkript-I
Anadolu ve Karaman Eyâletlerinde Nizâm-ı Cedîd Birliklerinin Tesisi İle
Hamîd Sancağından Alınacak Askerlere Dair Fermân Süreti
İŞS.179/20-1

Mefâhîr'ül-hükkâm ma'den-i fazl ve'l-keâm Hamîd nâibi ve Hamîd sancağında vâki' kazâların kuzât ve nüvvâbı zîde fazlûhum ve mefâhîr'ül-emacîd ve'l-a'yân Hamîd sancağı mütesellimi Hamîd âlâybeyisi ve Terkemîş-i Has voyvodası zîde mecdûhum ve mefâhîr'ül-emâsil ve'l-akrân a'yân ve zâbitân ve vücûh-ı memleket ve iş erleri zîde kadrûhuma tevki-i refi'-i hümâyûnum vâsil olıcak malûm ola ki

Avn ve inâyet-i cenâb-ı hâkka tevessül ile müceddeden ihyasına teşebbüs olunan Levend Çiftliği ve Üsküdar Ocağı neferâtının tezayîd ve teksiri husûsuna ihtimâm ve dikkât umûr-ı mefrûze-i dîn ü devletten olmağla civâr-ı saltanât-ı seniyyemde vâki' ba'zı sancaklardan mukaddema birer mikdâr neferât tertîb ve kayd ve münâsib olan mahallerin ocağ-ı mezkûra rabt ve ilhâk olunması tasvîb-berle her kazânın tahammülüne göre asâkir yazılanlar cem'-i tekâlîf-i örfiyye ve şakkâdan ve avâriz-ı divâniye ve imdâd-ı hazeriyyeden muâf ve müsellemler ve her kazânın ahâlisî dahi bu mukâbelede vücûd-ı mezâlîmiden mahmî kılınmak üzere tanzîm olunub eyâlet asâkîri devlet-i âlîyyemin fi'l-asl müretteb ve mehîb asâkîri mutenâ-bahâsından olmakdan naşi bundan akdem şeref-efzâ-yı sūdûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum mucibince Kütahya ve Karaman eyâletlerinde kâin sancakların bi'l-cümle eşkince ve zuâma ve erbâb-ı tîmârî dahi Levend Çiftliği ve Üsküdar Ocağı'na sūvârî asâkîri olarak rabt ve ilhâk olunmağın fi-ma-bâd hazer ve seferde bir mahalle me'mûriyyet iktizâ eyledikde ocağ-ı mezkûrun asâkîri berâber hidemât-ı lâzîmede istihdâm olunmak üzere merbutiyetleri tanzîm ve cümlesi âlâybeyileri bayraklarıyla Dersaadetime celb-birle Üsküdar Ocağında yoklanub içlerinden tîmârları hâsıl olanlar münâvebe üzere ilhâk ve mülâzımlarına müceddeden nân-pâre tevcih ve ihsân olunarak nizâm-ı hâl ve refâh-ı bâllerine ihtimâm ve dikkât olunmakda olmağla haklarına her vechle müsaâde-i şâhânem derkâr olmağdan naşi salîf'üz-zîkr Kütahya ve Karaman eyâletlerinde kâin sancakların her birinden âlâybeyileri marifetiyle Üsküdar Ocağı-çün kaydları mikdârı yevmiyyelü piyâde tertîb ve münâsib olan mahallerden tahrîr ittirilmekte bi-lüft-i Teâlâ deam ve sebât edecek makûlelerden olmak üzere yerlü ve yurdlu ve her sancağın kaydları mikdârından ziyâde piyâde neferâtın ihrâcî dahi mümkün olduğuna binâen tarâf-ı devlet-i âlîyyemden bu husûsa âlâybeyileri müstakîlen me'mûr kılınub dahîl-i sancakda ve bildikleri mahallerden yerlü yurdlu piyâde olmak üzere kaydları mikdârı piyâde neferât tedârik ve tahrîr ve bi-menn-i teâlâ bahara kadar tekml ve tetmîm eylemek üzere me'mûriyetleri-çün emr-i şerîfim isdârını eâzım-ı ricâl-i devlet-i âlîyyemden hâlâ şıkk-ı sâni ve irâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazinesi defterdârı ve muâllem- asâkîr nâzırı iftihâr'ül-emâcîd ve'l-ekârim El-Hâc İbrâhim Reşîd zîde mecdûhu bâ-takrîr ifade itmekle mucibince tanzimine irâde-i kat'îa-i şâhânem taâllük idüb zîkr olunan sancakların âlâybeyileri mahsûs bu maddeye me'mûr kılınmış olduklarına binâen bi-mennî-teâlâ vilâyetlerine lede'l-vürûd her birileri dahîl-i sancaklarında diledikleri mahallerden kaydları mikdârı ve dahi ziyâde yevmiyyelü piyâde neferât tedârikine mübâderet ve Hamîd sancağının âlâybeyisi yazacağı neferâtı baharda bi'l-istishâb getürüb Üsküdar Ocağına teslim eylemek üzere bahara kadar tekml ve tetmîme sa'y ve gayret eylemek ve neferât-ı merkûme mahallinde tahrîre mübâseret eyledikde yazılan neferât asâkîri tahrîr olunduklarını bilmek için yazıldıkları gündün ale'l-esâmî târih-i kavîyeye rabt olunarak defter idüb Üsküdar Ocağı'na vusûllerine kadar mâh-be-mâh taâmiyye olmak üzere canîb-i mirîye yedlerinden 5'er gurusu i'tâ ile defter takdîm itmek ve neferât-ı merkûme Dersaadetim'e vürûd idüb ismleri ocak defterine kayd ile muâllem ve müretteb asâkîri-i hassa-i şâhâneme munzâm ve ilhâk olacaklarını mebnî vilâyetlerinde olan hâne ve emlâk ve arâzileri cem'-i tekâlîf-i örfiyye ve şakkâdan muâf olub, muafiyetlerine min'el-evkât hâlel gelmemek ve neferât-ı merkûmenin hîn-i tahrîrlerinde ba'zı a'yân ve mütegalibe makulesi bir gûna mü'manaât ve ve muhâlefete cesâret iderler ise ol makuleler her kim olur ise olsun ism ve şöretleriyle keyfiyetleri âlâybeyleri tarafından Dersaadetime tahrîr olundukda derhâl müzâhir eşedd-i tedîb kılınacakları mukarrer bilinmek mukarrer bilinmek ve yazılan neferât muâf olmağla ol makule muâf olanların karye ve mahallesinden ba'zıları siz muâf oldunuz bizimle tekâlîf virmiyorsunuz deyü ağnâm ve hayvanâtlarını mer'a ve sahrâda gezdirmeyüb cevri ü ezâ dâyesinde olurlar ise onların dahi muhkem tedîb ve güşmâl olunmak üzere işbu emr-i şerîfim bi'l-ittifâk tanzimine sa'y ve gayret eylemeleri için zîkr olunan sancakların âlâybeyilerine ve sâir iktizâ edenlere başka başka emr-i şerîfim isdâr olmağla sen ki Hamîd âlâybeyi mumaileyhsin sen dahi muktezâ-yı me'mûriyetin üzere Hamîd sancağından münâsib olan kazâlardan yerlü ve yurdlu ve hâne ve emlâk ve akraba sâhibi olarak kaydın mikdârı ve neferât-ı merkûme dahi ziyâde yevmiyyelü piyâde neferât tahrîrine mübâderet ve kavî küfelâya rabt-berle evvel-bahara kadar tekmline sa'y ve gayret ve yazıldıkları târihten itibarıyla ocağ-ı mezbûra vusûllerine dek canîb-i mirîden olmak üzere mâh-be-mâh yedlerine beşer gurusu taâmiyyelerini virüb her birinin ism ve şöret ve karye ve mahallesi ve keyfiyetlerini mebnî defterini takdîme müsaarât ve bi-mennî teâlâ evvel-baharda âlâybeyi bayrağı küşâd ve cümlesini istihsâb ile bi'n-nefs getürüb ocağ-ı mezbûra teslim ihtimâm ve dikkât eylemen fermânım olmağın me'mûriyetini havî divân-ı hümâyûnumdan işbu emr-i celîl'ül-kadrim isdar ve ile irsâl olunmuşdur.

İmdi bâlâda beyân olunduğu üzere zîkr olunan neferât yerlü ve yurdlu ve hâne ve emlâk ve akraba sâhibi tüvanâ ve bahadır ve harb ve darbe kadîr dilâverlerden tertîb ve tahrîr ve tesyîr olunması husûsuna ihtimâm ve dikkât-ı tam olunması matlûb-ı kat'îa-yı cihândânem idüğü ve neferât-ı Dersaadetime gelip ismleri ocak defterine kayd ile ta'lîm ve teallûme şurû' eylediklerinde senede bir takım libâsları mâh-be-mâh ulûfe ve tayînâtları irâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazinesinden i'tâ olunacağından başka daîma neferlikde kalmayub giderek zâbitân silkinde dahîl olduklarında ziyâde maâşa nâil olacakları ve vilâyetlerinde olan hâne ve emlâk ve arâzileri cem'-i tekâlîf-i örfiyye ve şakkâdan ve avâriz-ı divâniye ve imdâd-ı hazeriyyeden muâf ve müsellemler olub muafiyetlerine vakten min'el-evkât hâlel gelmeyeceği ve muafiyet husûsu fakat yazılan nefere mesfûr olmayub meselâ bir hânedâ üç âdem olub biri yâhud ikisi asâkir yazıldıkda hânesinde bulunanlar dahi muâf olacağı ve neferât-ı merkûme daîma ocakda kaluruz haliyesiyle yazılmakta tereddüd iderler ise ol misillü taşradan tertîb olunan neferât aled-devâm ocakda tekvîf olunmayub bir sene bu tarafda ta'lîm ve teallûm ile ocakda hidmetinde istihdâm olunduktan sonra bir sene dahi me'zûnen vilâyetlerinde ikâmet itmek üzere münâvebeye rabt idileceği ve me'zûnen vilâyetlerinde olanlar mâh-be-mâh taâmiye ve ocak hidmedinde bulunanlara kîsve ve mevâcib ve tayînât virilüb sâye-i pâdişâhanemde kesb-i refâh iderek sunûf-ı sâireden mümtâz olacakları ve ocakda hidmedini sebk iderek afîl ve ihtiyâr ahîr vechle maâş tedarikine muhtâc olmamak için istihkâklarına

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

göre tekâüdlük vazifesi tevcih olunub her hâlde müzâhir-i lütf-ü ihsân kılınacakları ve menâfi-i tenbihât-ı mulûkânem yersiz ve yurdsuz ve âciz ve nâ-tüvâna işe yaramaz makûlesi neferât tahrîr olması lâzım gelür ise bir dürlü cevaba kadîr müzâhir-i muâkebe ve akîb olacağıın muhakkâk mukarrer idüğü sen ki âlâybeyi-yi mumâileyhsin malûmun oldukda ber vech-i meşrû' me'mûr taharri olunacağıın ve neferâtı yerlû yurdlu hâne ve emlâk ve akrabâ sâhibi tüvâna yiğitlerden harb ve darb erbâbı olarak tedarîk ve tahrîrine mübâderet ve yazıldıkları târihten itibarıyla ale'l-esâmî târih koyarak defter idüb ocağ-ı mezbûra vusullerine kadar mâh-be-mâh canîb-i mîrîden yedlerine beşer guruş taâmiye virilerek evvel-baharın tekmiîle şedd-i nitâka gayret ve baharda ism ve şöhret ve karye ve mahalle ve kefillerini mübeyyin defterleriyle cümlesini istishâb âlâybeyi bayrağını küşâd ile önlerine düşüb ocağ-ı merkûma teslim müsarâât ve mezîd-i dikkât ve ihtimâm iderek sancaklu hakkında derkâr ve aşîkâr olan iltifât ve inâyet-i şâhânenin ifâ-yı merâsim-i teşekkürü ve senden me'mûl kârgüzârı gayret ve sadâkât ve muktezâsını icrâya bezli bâ-hâsıl ve sa'y ve liyakât ve bu madde-i mühimmeden zerre tehaşî ve mübâdaât eyleyesin

Ve siz ki mütesellim ve Terkemiş-i Has voyvodası mumâileyhsiz bu husûs akdem umûr-ı mulûkiyeden olmağla neferât-ı merkûmenin tedârik ve tahrîri husûsunda dahi âlâybeyi-i mumâileyhe külli'l-vücûh muâvenet idüb hilâfî vaz'-ı harekât tasaddîsi idenleri tedfîb irâde-i şâhâneme bezli-i cell-i himmet eyleyesiz ve siz ki mevlânâ ve sâir mumâileyhimsiz bu husûsda rızâ-yı şâhâneme muğâyir bir ednâ mertebe harekât olunmak ihtimâli olur ise ve yâhud âlâybeyi me'mûrdur deyu maslâhatı ilzâm itmeyerek iğmâz ve tekâsül olunur ise dîn ü devlete hıyânet halâtından olduğuna binâen ol misillü hilâf-ı rızâ-yı şâhânem vaz' ve harekâta cesâret idenler her kim olur ise olsun haklarında icrâ-yı siyâset olunacağı ve siz muâfsız diyerek yazılan fukarânın hayvanlarını mer'a ve karyelerinden tard eylemek ve sâir bunun emsâli cevri ü ezaya tasaddî olunmak ihtimâli olur ise anlar dahi muhkem tedfîb ve güşmâl kılınacağı ve yazılacak neferâtın asakîr tahrîr oldukları gündün itibaren vilâyetlerinde olan hâne ve emlâk ve arâzileri cem'-i tekâlifden muâf olmağla neferât-ı merkûmenin kaffe-i muâfiyetleri husûsuna dahi âlâybeyileri me'mûr olub hilâf-ı şurût muâfiyet neferât-ı mezbûrenin hâne ve emlâklerinden bir mahalde salyâne mütâlebe olunmak lâzım gelür ise evvel-emirde âlâybeyi ol mahallin a'yân ve zabıtine tahrîr ile men' ve def' idüb memnû' olmayanları olur ise keyfiyeti ocak nâzırı tahrîr ve işâret ile bâde'l-tahkîk alınan salyâne alınan akçesi beher hâl istirdâd ittirileceğinden gayri cesâret iden a'yân ve zabîtân hakkında dahi vehâmeti derkâr olacağı muhakkâk ve mukarrer olmağla siz dahi keyfiyeti iktizâ idenlere tefhim ve işâat edib serm u hilâf vaz'u halât vukûa gelmeyecek işbu irâde-i şâhânemin tenfiz ve icrasına bi'l-ittifâk ihtimâm ve dikkât eyleyesiz şöyleki işbu asakîr tahrîri kazâlara tevzî suretinde olmayub hâne ve emlâk sâhibi olarak âlâybeyi mumâileyhin bildiği mahallerde kâin harb ve darba erbâbı tüvânâ yiğitlerden tedârik ve tahrîr olunmak üzere matlûb olmağla bu hususa cümleiniz bi'l-ittifâk kemâl-i sa'y ve dikkât ve âlâybeyi mumâileyhe her hâlde muâvenet ve müzâheret ve hilâfından tehâşî ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı âlişanım sadr olmuştur.

Buyurdum ki vusul-i emr-i şerifimde bu bâbda vech-i meşrû üzere şeref-yafte-i sūdûr olan fermân-ı vacib'ül ittibâ' ve lâzım'ül-imitsâlimin mazmûn-ı itâat-makrûnuyla amel ve hareket ve hilâfından gâyete-i ilkâya tehâşî ve mücânebet eyleyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerifime itimât kılasız. Tahrîren fi evâil-i şehri-i Şa'bân'ül-muâzzam sene sebâ e aşer ve mietyen ve elf Konstantiniyye el-Mahrûse

Transkript-II
Teke ve Hamîd Sancağı Kazâlarından Teke'de Hazırlanacak Peksimet İçin Dakik Talebi
İŞS.178-180/81-1

İftihâr'ül-emacîd ve'l-ekârim el-muhtess-bi-mezîd-i inâyet-i melîk'ül-daîm dergâh-ı muâllam kapucubaşlarından hâlâ Hamîd sancağı mütesellimi olub peksimed tabhına me'mûr kılınan Mehmed dâme mecdûhu ve mefâhir'ül-kuzât ve'l-hükkâm ve mâ'den-i fezaîl ve'l-keîâm Hamîd sancağında vâki kazâların kazileri ve nâibleri zîde fazlûhum ve mefâhir'ül-emâsil ve'l-akran ve a'yân ve zâbitân ve saîr iş erleri zîde kadrûhuma tevki'-i refi'-i hümâyûnum vâsil olıcak malûm ola ki

Bi-mennî-teâlâ evvel-baharda teşhiz olunacak donanma-yı hümâyûnum kalyonları neferâtı ve asâkir-i sâire tayînâtları için etrâf ve inhâda külliyetlü peksimedîn lüzûmı derkâr olmağla Antalya ve Teke'de mevcûd bulunmak üzere iktizâ iden dakîki Teke ve Hamîd sancaklarında vâki' kazâlardan hâl ve tahammüllerine göre müceddeden mübayaâ olunarak sen ki mütesellim-i mumâileyhsin marifetinle Antalya ve Teke'de 10.000 kantar peksimed tabh ve i'mâline irâde-i âlîyye taâllük itmekden naşı ol mikdar peksimede iktizâ iden 25.000 kile dakîkin fiyat-ı mirîye-i kadime üzere beher kilesi maa-nakliye ve çuval-bahâ 50'şer akçeden icâb iden bahasının nısfı hîn-i tekmlinde virilmek şartıyla nısfı aheri tarafına gönderilen 7.500 guruşdan virilmek mevkûfâtdan ihrâc vetr-i emr-i şerifime metûben irsâl olunan sûret-i defter mucibince salîf üz-zikr dakîkin 16.500 kilesi Hamîd ili sancağında vâki' kazâlardan hâl ve tahammüllerine göre marîfetin ve marîfet-i şer'le ve cümle marîfet ve ittîfakıyla mübayaâ ve Antalya ve Teke'ye nakl ve fırnlara tevzî ve gâyet pâk ve pişkin olmak vechle peksimed tabh ve mevcûd ittirdüb kûsûr bahâsı virilmek için hitâmı haberini Derâlîyyeme tahrîr ve inhaya müsaraât eylemen fermânım olmağın işbu emr-i celîl'ül-kadrîm ısdâr ve sadrazâm tatarlarından İbrâhim zîde kadrûhu ile irsâl olunmuşdur.

İmdi vusulünde fermânım olduğı vechle amel ve hareket-birle Antalya ve Teke'de mevcûd bulunmak üzere tabhı tertîb ve fermânım olan 10.000 kantar peksimed için iktizâ iden 25.000 kile dakîkin beher kilesini maa-nakliye ve çuval-bahâ 50'şer akçeden icâb iden bahasının nısf-ı hîn-i tekmlinde kezâlik nakden virilmek şartıyla nısf aheri hîn-i nakl ve teslimi an-nakd ashâbına virilerek marîfetin ve marîfet-i şer'le ve cümle ittîfakıyla ol-mikdâr dakîkin 16.500 kilesi Hamîd sancağında vâki' kazâlardan hâl ve tahammüllerine göre ber vech-i tadîl serîan mübayaâ ve Antalya ve Teke'ye nakl ve bir taraftan fırnlara tevzî-birle gâyet pâk ve pişkin ve hâs ve âlâ olmak ve bir vukiyyesi gerüye kalmamak şartıyla ol-mikdâr peksimedîn tabh ve tekml ve mevcûd ittirilmesi husûsunda mezîd-i s'ay ve gayret ve ihmâl ve müsamâhadan hazer ve mübadaât eyleyesin

Ve siz ki kuzât ve nüvvâb ve a'yân ve zabîtan ve saîr mumâileyhimsiz sizler dahi muktezâ-yı emr-i şerifime imtisâl ve min-bâd hilâfından ziyade tehâşi ve mücanebet eylemeniz bâbında fermân-ı âlişânım sadr olmuşdur buyurdum ki

Hükm-i vardıkda bu bâbda vech-i meşrû üzere şeref-yafte-i sūdûr olan fermân-ı vacib'ül-ittibâ ve lâzım'ül-imtisâlimin mazmûn-ı münîfi üzere âmil olub hilâfından hazer eyleyesiz alâmet-i şerifime i'timât kılasız

Tahrîren fi-el-yevm'ül sâlis min-şehr-i Cemazîy'ül-evvel sene selase ve aşer ve mieteyn ve elf

Mücbince mektûb-ı sadâretpenahî sadr olunmuşdur.

Kad vusûle ileyna fi Gurre-i Receb sene 213

Konstantiniyye el-Mahrûse

III. Selim Döneminde Isparta'nın Osmanlı Ordusuna Askeri ve Lojistik Katkısı: Nizâm-ı Cedîd Askeri ve Mısır Seferi Örneği

Transkript-III

Hamîd Sancağı Kazâlarından Mısır Seferinde Kullanılmak Üzere Şütürân Talebi İSS.178-180/33-1

Mefahîr'ül-emasîl ve'l-hükkâm ma'den-i fazl ve'l-yakîn Hamîd ili sancağında vâki' kazâların kuzât ve nüvvâbı zîde fazluhûm ve kidvet'ül-emacîd ve'l-a'yân Hamîd sancağı mütesellimi El-Hâc Hüseyin ve Terkemiş voyvodası zîde mecdûhuma ve bu hususa mübâşir tayîn kılınan hassa hasekilerinden kidved'ül-emacîd ve'l-a'yân Hasan zîde mecdûhu ve a'yân ve zâbitan ve vücûh-ı memleket ve iş erleri zîde kadrûhuma tevkî'-i ref'i'-i hümâyûn vâsıl olıcak malûm ola ki

Düşmen-i dîn ü devlet ve adüvv-ü mülk-i millet olan Franse keferesi bilâd-ı İslâmîyeden def'-i tasallut ve tecâvüzleri zımnında vûku'bulan sefer-i hümâyûnum takarrîbi avn-i inâyet-i cenâb-ı hayr'ül-nasırîne tevekkül ve mucizât-ı kesîre-i berekât-ı hazret-i risâlet-penâhî sallî aleyh ve sellîme itimâd ve tevesşül olunarak bi'l-fîl sadrazâm düstûr-ı şîyem ve vekîl-i mutlâk-ı kavîyy'ül-hîmem düstûr-ı mükerrerrem müşîr-i efhâm nizâm-ı âlem nâzım-ı menâzım'ül-ümem El-Hâc Yûsuf Ziyâ Paşa edâme allahû-teâla iclâlehû bi'l-özr'ül-temekkîn iktidârehû ve ikbâlehû maiyetiyle ordu-yı hümâyûnumda mevcûd asakîr-i muvahhîdînin zâhireleri nakl ve hîdmed-i saîrede istihdâm için iktizâ iden mekkârî çend rûz zarfında aceleten ve müsaâreten yerlî yerinden ihrâc ve rebûlevvel guresinde Yafa sahrâsında ordu-yı hümâyûnumda mevcûd bulunmak üzere tertîb ve ihrâcî husûsuna irâde-i seniyyem taâllük etmekle esfâr-ı sâbıkada olduğu misillü yüke girdikleri günden hidmedde olduklarıncâ ber mu'tâd icâb iden ücretleri ordu sarbanbaşısı tarafından virilmek üzere mevkuâtından muhrec suret-i defter mucibince Hamîd ili sancağında 250 mehhâr mekkârî tertîb olunub

Siz ki kuzât ve nüvvâb ve mütesellim ve voyvoda-i mumâileyhimsiz ve a'yân ve zâbitân ve vücûh-ı memleket ve iş erlersiz vusûl-i emr-i şerîfîm günü suret-i defterde ol kadar şütürânı tertîb ve cümlesi yüke elverir tüvanâ olmak üzere üç beş gün zarfında tekmiîl havt ve bast-ı saîresıyla bâ-yi hâl ihrâc ve memleket tarafından sarban tayîn ve mübâşir-i merkûma terfîkan rebûlevvel guresinde Yafa sahrâsında mevcûd olunmak üzere irsâline kemâl-i sürât ve şitâb iyleyesiz şöyle ki işbu sefer sefer-i saîre mukayyes olmayub bi-mennî-teâlâ sadrazâm müşârûnileyh adüvv-i dîn ü devlet olan Franse keferesinden ahz ü intikâm için mâh-ı mezbûrda sahrâ-yı merkumdan harekete azimeti mütehakkık olduğuna binâen ol mikdâr şütürânın çend rûz zarfında yerlî yerinden ihrâc ve mâh-ı mezbûr guresinde Yafa sahrâsında mevcûd bulunması matlûb-ı katı'a-i mulûkânem idüğü ve bundan sonra isticâle dikkât olmayub her kim bu bâbda kusur ve rehâvet ider ise özr ve galet ve ricâ ve şefaât müsmîr olmayub mes'ûl ve muâteb olacağımız mâlumunuz olduğda ne vechle ve ne tarîk ile olur ise olsun zikr olunan şütürânı beş on gün zarfında yerlî yerinden tedârik ve ihrâc ve mâh-ı merkûm guresinde mevcûd bulunmak üzere Yafa sahrâsına irsâli esbabının istihsâlîne bi'l-ittifâk ve s'ay ve gayret ve şütürân-ı matlûbenin vüruduna intizâr ile ordu-yı hümâyûnumun tevkîf ve tehirini müceb halâta baîs ve badî olmakdan hazer eyleyesiz

Sen ki mübâşir-i merkumsun serîan ve acele livâ-i merkûma varub ol mikdâr şütürânı der-akâb mârifet-i şer' ve cümle ittîfakıyla tevzî ve bir dahi isticâle hâlet komıyarak hemân on beş güne yerlî yerinden tedârik ve yola ihrâc ve mâh-ı merkûm guresinde Yafa sahrâsına mevcûd bulunmak üzere serîan ve acele mahalline irişdirmeğe sen dahi sürât şitâb eylemen bâbında fermân-ı âlişanım sadr olmuşdur buyurdum ki

Hükm-i şerîfîmle vardıkda bu bâbda vech-i meşrû' üzere şeref-yafte-i sūdûr olan işbu emr-i şerîf-i celîl'üş-şan vacîb'ül-ittibâ' lâzım'ül-imtisâlimin mazmûn-ı münîfî birle âmil olasız şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe itimât kılasız

Tahrîren fî-el-yevm'ül-rabî Muharrem sene hâmis-aşer ve mieteyn ve elf

Konstantiniyye el-Mahrûse

